

DARIUSZ SMOLAREK SAC

Wyższe Seminarium Duchowne Księży Pallotynów w Ołtarzewie

Filia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ORCID: 0000-0002-8609-8525

**Teksty liturgiczne w wielogłosowych mszach żałobnych
ze zbioru rękopisów Biblioteki Ojców Paulinów
na Jasnej Górze w Częstochowie¹**

**Liturgical texts in polyphonic funeral masses
from the collection of manuscripts of the Library
of the Pauline Fathers at Jasna Góra in Częstochowa**

Abstract

European musical tradition transmits a considerable number of polyphonic *missa pro Defunctis* arrangements in the preserved collection (e.g. Benedictines in Kremsmünster, Einsiedeln, Lambach, Cistercians in Stams, Heiligenkreuz, Capuchins in Prague, Ursulines in Bratislava). Repertoire of music bands operating at churches in the former Polish-Lithuanian Commonwealth (17th and 18th centuries, during the partitions in the 19th century) also included polyphonic compositions to the text of the funeral mass. Requiems were performed by bands at monastic churches (Cistercians, Dominicans, Piarists, Jesuits) and diocesan churches. Those included works by Polish and foreign composers.

The activity of the Jasna Góra musical band in Częstochowa also fits in this tradition, the repertoire of which includes over 40 requial compositions from the second half of the 18th century and 19th century. These are works of musicians working with the Pauline ensemble

¹ Niniejszy artykuł jest uzupełnioną wersją referatu wygłoszonego podczas 47. Konferencji Muzykologicznej ZKP pt. *Przeszłość w muzyce – muzyka wobec tradycji* organizowanej przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w dniach 25–27 X 2018 r.

(L. Maader, F. Gotschalk) and other Polish composers (M. Zwierzchowski, J. Engel, J. Elsner) and foreign (W.A. Mozart, E. Pausch, J. Gotsche, J.M. Dreyer).

Aim of the article is to present *requiem* works preserved in the collection of the Monastery Library of Pauline Fathers at Jasna Góra and their reception in other Polish and European centres. Liturgical text of the funeral mass will be presented, as well as its translation and interpolations used by the authors and indication the functioning of the composition *missa pro defunctis* at Jasna Góra.

Keywords: Requiem, Liturgical Text, 18th and 19th Century Composers, Music Sources, Church Music, Church Music Ensembles.

Abstrakt

Europejska tradycja muzyczna przekazuje w zachowanych zbiorach pokaźną liczbę wielogłosowych opracowań *Missa pro defunctis* (np. benedyktyni w Kremsmünster, Einsiedeln, Lambach, cystersi w Stams, Heiligenkreuz, kapucyni w Pradze, urszulanki w Bratysławie). Również w repertuarze kapel muzycznych funkcjonujących przy kościołach w dawnej Rzeczypospolitej (XVII i XVIII w., w okresie zaborów w XIX w.) znajdowały się wielogłosowe kompozycje do tekstu mszy żałobnej. *Requiem* wykonywały zespoły działające przy kościołach klasztornych (cystersów, dominikanów, pijarów, jezuitów) oraz diecezjalnych. Były to utwory kompozytorów polskich oraz zagranicznych.

W tę tradycję wpisuje się również działalność muzycznej kapeli jasnogórskiej w Częstochowie, której zachowany repertuar zawiera ponad 40 kompozycji rekwiálních pochodzących z drugiej połowy XVIII i XIX w. Są to dzieła muzyków działających przy zespole paulińskim (L. Maader, F. Gotschalk) oraz innych twórców polskich (np. M. Zwierzchowski, J. Engel, J. Elsner) i zagranicznych (m.in. W.A. Mozart, E. Pausch, J. Gotsche, J.M. Dreyer).

Celem artykułu jest zaprezentowanie utworów *requiem* zachowanych w zbiorach Biblioteki Klasztoru oo. Paulinów na Jasnej Górze oraz ich recepcji w innych ośrodkach Polski oraz Europy. Zostanie przedstawione wykorzystanie tekstu liturgicznego mszy żałobnej oraz jego tłumaczenie i interpolacje zastosowane przez twórców, a także wskazanie funkcjonowania kompozycji *Missa pro defunctis* na Jasnej Górze.

Słowa kluczowe: *requiem*, tekst liturgiczny, kompozytorzy XVIII i XIX w., źródła muzyczne, muzyka kościelna, kościelne kapele (zespoły) muzyczne.

Wstęp

Do podjęcia tego tematu autor został zainspirowany artykułem Macieja Jochymczyka „*Missa pro Defunctis*” Filipa Gotschalka w kontekście tradycji gatunku², w którym na początku wspominał, że ten rodzaj twórczości zachowany w polskich źródłach nie doczekał się jeszcze całościowego ujęcia. Oczywiście artykuł ten nie pretenduje do pełnej syntezy omawianego zagadnienia, ale może być kolejnym, małym krokiem w tym kierunku.

Głównym celem niniejszych rozważań jest prezentacja wykorzystania tekstu liturgicznego przez kompozytorów w XVIII- i XIX-wiecznych wielogłosowych utworach rekwalnych zachowanych w jasnogórskim klasztorze. Okazuje się, że układ *missa pro defunctis* funkcjonował w różnych konfiguracjach, a ponadto w niektórych kompozycjach autorzy stosowali kompilacje słów pochodzących z Biblii lub z innych części liturgii brewiarzowej. Słowa niektórych mszy żałobnych posiadały tłumaczenia z języka łacińskiego na język polski. W artykule zostanie również zademonstrowane występowanie jasnogórskich *requiem* na tle zbiorów z ośrodków europejskich i polskich ze wskazaniem recepcji repertuaru.

Requiem (missa pro defunctis), msza rekwalna, msza za zmarłych śpiewana w Dzień Zaduszny oraz podczas uroczystości żałobnych posiada własny formularz, który tworzy tzw. *missa plenaria*. Do Soboru Trydenckiego (1545–1563) muzyczna struktura wielogłosowej mszy żałobnej nie była jednolita. Przyjęta na soborze tzw. rzymska tradycja struktury cyklu (z sekwencją *Dies irae*) obowiązywała do Soboru Watykańskiego II. Ten obrzęd obejmował 9 stałych części: *Requiem aeternam*, *Kyrie*, *graduale „Requiem aeternam”*, *tractus „Absolve me”*, *sequentia „Dies irae”*, *offertorium „Domine Jesu Christe”*, *Sanctus*, *Agnus Dei*, *communio „Lux aeterna”*³.

Taką właśnie strukturę (z sekwencją *Dies irae*) wykorzystywali kompozytorzy muzyki wielogłosowej, począwszy szczególnie od drugiej połowy XVI w. (P.L. da Palestrina, O. di Lasso, F. Guerrero, T.L. de Victoria). W XVII w. cykle mszalne wykazywały jeszcze wpływ *stile anticono* (G.A. Anerio, J.K. von Kerll, A. Scarlatti), ale coraz większy wpływ miał koncertujący *stile moderno*, z którego wykształcił się typ mszy kantatowej (M.A. Charpentier, A. Lotti, H.I. Biber, M. Mielczewski. D. Stachowicz)⁴. Szczególnie w XVIII w. liczne *requiem* były

² Maciej Jochymczyk. 2017. „*Missa pro Defunctis* Filipa Gotschalka w kontekście tradycji gatunku”. *Liturgia Sacra* 23 (2): 483–498.

³ Stanisław Dąbek. 2012. Requiem. W *Encyklopedia katolicka*. T. 17. Red. Edward Gigilewicz, 10–11. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

⁴ Dąbek. 2012. Requiem, 12.

przeznaczone na uroczystości pogrzebowe słynnych osobistości (J. Gilles, J.D. Zelenka, J.J. Fux, J.A. Hasse, J.M. Haydn) lub pisane na specjalne zamówienie (W.A. Mozart, G. Paisiello)⁵.

Z reguły msze rekwalne były tzw. muzyką użytkową, ponieważ brzmiała podczas liturgii żałobnej sprawowanej w dniu pogrzebu lub w rocznicę śmierci wybitnej osobistości (np. mecenasa kościoła, dobrodzieja zakonu), a szczególnie w tych miejscach, gdzie funkcjonowały klasztorne kapele muzyczne. Przykładem może być *Missa Requiem* D. Stachowicza SchP, który skomponował mszę na pogrzeb rektora kolegium pijarskiego w Łowiczu⁶. Zdarzało się, że sami twórcy pisali mszę żałobną na swój przyszły pogrzeb (np. *Requiem* o. Benedictusa Webera SchP z Podolińca)⁷.

1. Kompozycje *requiem* w archiwach Europy

Na podstawie katalogu źródeł muzycznych udostępnionego w Internecie *on-line* przez RISM⁸ można odnotować sporą liczbę kompozycji rekwalnych znajdujących się w zbiorach europejskich. Szacunkowa liczba kopii rękopiśmiennych z XVIII i pierwszej połowy XIX w. wynosi ok. 1600, a druków – 250, przy czym należy zaznaczyć, że pod daną sygnaturą może mieścić się więcej niż jedna kompozycja. Wykaz ośrodków kościelnych, w których przechowywana jest znaczna liczba *missae pro defunctis*, przedstawia się następująco (dane szacunkowe):

- Kremsmünster (Austria) – opactwo Benedyktynów (*Benediktinerstift, Musikarchiv*): ponad 100 mszy rekwalnych;
- Sarnen (Szwajcaria) – opactwo Benedyktynów św. Andrzeja (*Benediktinerinnen-Abtei St. Andreas*): ok. 100 mszy rekwalnych;
- Einsiedeln (Szwajcaria) – opactwo Benedyktynów (*Kloster Einsiedeln, Musikbibliothek*): ponad 80 mszy rekwalnych;
- Lambach (Austria) – opactwo Benedyktynów (*Benediktinerstift, Musikarchiv*): ponad 70 mszy rekwalnych;

⁵ Michael Wersin. 2006. *Reclams Führer zur lateinischen Kirchenmusik*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 169–243.

⁶ Maciej Jochymczyk. 2009. *Pietas & musica*. Damian Stachowicz SchP. Życie i twórczość w kontekście epoki. Kraków: Musica Iagellonica, 24.

⁷ Dariusz Smolarek. 2006. *Muzykalia klasztoru pijarów w Podolińcu jako źródło staropolskiej religijnej kultury muzycznej pogranicza (XVII – XVIII wiek)*. Studium historyczno-źródłoznawcze. Lublin: Instytut Muzykologii KUL, 228 (nieopublikowana praca doktorska).

⁸ 2020. Répertoire International des Sources Musicales (11.08.2020). <http://www.rism.info/home.html>; <https://opac.rism.info/index.php?id=4>.

- Salzburg (Austria) – katedra (*Dom–Musikarchiv*): ok. 60 mszy rekwiálních;
- Stams (Austria) – opactwo Cystersów (*Zisterzienserstift, Bibliothek und Musikarchiv*): ok. 60 mszy rekwiálních;
- Heiligenkreuz im Wienerwald (Austria) – opactwo Cystersów (*Musikarchiv des Zisterzienserstiftes*): ponad 40 mszy rekwiálních;
- Weyarn (Niemcy) – dawny klasztor i kościół Zakonu Kanoników Regularnych św. Augustyna, obecnie kościół parafialny św. Piotra i Pawła (*Pfarrkirche, Bibliothek*): ok. 65 utworów;
- Praga (Czechy) – Muzeum Narodowe – Czeskie Muzeum Muzyki, oddział muzyczno-historyczny (*Národní muzeum – České muzeum hudby, hudebně-historické oddělení*): wiele różnych proveniencji (prywatne, kościelne, klasztorne), ok. 80 utworów;
- Praga (Czechy) – Biblioteka Narodowa Republiki Czeskiej (*Národní knihovna České republiky*): różne proveniencje (prywatne, kościelne, klasztorne): ok. 130 utworów;
- Bratysława (Słowacja) – *Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum*: ponad 50 kompozycji rekwiálních, różne proveniencje, m.in.: klasztor Urszulanek w Bratysławie (11 mszy), kościół parafialny w Kežmarku (Kežmarok, Spisz) – 9 mszy, kościół parafialny w Spišské Podhradie – 3 msze.

W wymienionych archiwach i bibliotekach (także wielu innych) dominują kompozycje rekwiálne niżej wymienionych twórców (niektórzy z nich napisali nawet kilka mszy żałobnych). Odpisy oraz druki z tymi utworami rozprzestrzeniły się zarówno za życia, jak i po śmierci kompozytorów. Utwory te były popularne nawet do drugiej połowy XIX w. Okazuje się, że bardzo rozpowszechnionym było *Requiem d-moll* (KV 626) Wolfganga Amadeusa Mozarta (1756–1791), gdyż rękopisów i druków z tą kompozycją, a będących w posiadaniu kościelnych kapel, pozostało ok. 130. Popularnością cieszyły się także utwory Johanna Melchiora Dreyera (1747–1824), które zachowały się w ponad 100 egzemplarzach (również w Polsce – rękopisy z Grodziska Wielkopolskiego, Jasnej Góry). Szczególnie powszechne były zbiory drukowane: *Ecclesiae Principalis Elvacensis Organoedae & Musices Directoris. | VI. MISSAE DE REQUIEM | CUM II. LIBERA. | OPUS VII. | CANTO. | MISSA I. Druck: 1792; Augsburg; Lotter, Johann Jakob & Sohn* oraz *JOANN. MELCHIOR DREYERS, | Elvac. Ecclesiae Parochialis ad S. Vitum Musices Directoris, | VI MISSAE DE REQUIEM | CUM III. LIBERA. | OPUS XX. | Druck: 1804; Augsburg; Johann Jakob Lotter & Sohn*. Również znane były kompozycje rekwiálne (ok. 100 egzemplarzy) z atrybucją

Josepha Haydna (1732–1809)⁹, których pewna ilość znalazła się nawet w Polsce; a szczególnie *Requiem Es-dur* (Hob XXIIa: E|b5), będące w repertuarze kościelnych kapel muzycznych Jasnej Góry, Grodziska Wielkopolskiego, Staniątek, Pilycy, Sandomierza i Kłodzka.

Dla przykładu można wymienić jeszcze następujących twórców *requiem* (wg generacji oraz ilość kopii ich mszy żałobnych): Jan Dismas Zelenka (1679–1745): ok. 15 kopii oraz *Officium defunctorum*; Johann Valentin Rathgeber OSB (1682–1750), ok. 25 kopii; Francesco Durante (1684–1755), ok. 35 kopii; Johann Adolf Hasse (1699–1783), ok. 25 kopii; Johann Ernst Eberlin (1702–1762), ok. 20 kopii; Georg Reutter (1708–1772), ok. 20 kopii; Jan Zach (1713–1773), ok. 25 kopii; Niccolò Jommelli (1714–1774), ponad 70 kopii; ks. Georg Zechner (1716–1778), 16 kopii; Markus Zech (1727–1770), 4 kompozycje; Franz Josef Aumann (1728–1797), ok. 25 kopii; Clemens Scheupflug OCist (1731–1805), 13 kompozycji *requiem* występujących w ponad 20 kopiach tylko w klasztorze Heiligenkreuz; František Xaver Brixi (1732–1771), ok. 15 kopii; Michael Haydn (1737–1808), ok. 50 kopii; Joseph Anton Laucher (1737–1813), ok. 35 kopii; Luigi Gatti (1740–1817), 10 kopii; Kajetán Vogel (1747–1794), ok. 50 kopii; Georg Joseph Vogler (1749–1814), ok. 25 kopii; Antonio Rosetti [Franz Anton Rösler] (1750–1792), ok. 40 kopii; Peter von Winter (1754–1825), ok. 30 kopii; Joseph Preindl (1756–1823), ok. 10 kopii; Eugen Pausch OCist (1758–1838), ok. 25 kopii; Luigi Cherubini (1760–1842), ponad 50 kopii; Franz Bühler OSB (1760–1823), ok. 40 kopii; Jan Nepomuk August Vitásek (1770–1839), ok. 30 kopii; Johann Gänsbacher (1778–1844), ok. 30 kopii; Johann Baptist Schiedermayr (1779–1840), ok. 40 kopii; Joseph Ohnewald (1781–1856), ok. 35 kopii; Caspar Ett (1788–1847), ok. 40 kopii; Matthias Pernsteiner (1795–1851), ok. 25 kopii; Franz Xaver Schmid (1797 – ca. 1865), ok. 25 kopii; Karl Ludwig Drobisch (1803–1854), ok. 40 kopii; Robert Johann Nepomuk Führer (1807–1861), 66 kopii różnych *requiem* oraz 44 druki. Należy jeszcze odnotować ponad 560 odpisów *requiem* anonimowych kompozytorów. Jak widać, utwory te cieszyły się popularnością – prawdopodobnie ze względu na ich użytkowy charakter, o którym wspomniano wyżej.

⁹ W świetle najnowszych badań źródłowych autorstwo Haydna w stosunku do tej kompozycji jest coraz mniej prawdopodobne. Warto tu zauważyć, iż w różnych zbiorach archiwalnych jako jej twórcy podawani są także: František Xaver Brixi (1732–1771), Michael Haydn (1737–1806), Jan Křtitel Vanhal (1739–1813) i Jan Jakub Ryba (1765–1815). Por. Remigiusz Pośpiech. 2010. Rękopisy i druki dzieł Josepha Haydna w zbiorach Archiwum Klasztoru OO. Paulinów na Jasnej Górze. W *Händel, Haydn i idea uniwersalizmu muzyki*. Red. Ryszard Daniel Goliańek i Piotr Urbański, 119. Poznań: Rhythmos.

2. *Missa pro defunctis* w polskich zbiorach

W repertuarze kapel muzycznych funkcjonujących przy kościołach w dawnej Rzeczypospolitej (XVII i XVIII w. oraz w okresie zaborów w XIX w.) również znajdowały się wielogłosowe kompozycje do tekstu mszy żałobnej. *Requiem* wykonywały zespoły działające przy kościołach cystersów, dominikanów, pijarów, jezuitów, ośrodkach diecezjalnych. Były to utwory kompozytorów polskich oraz zagranicznych (niektórych wyżej wymienionych). Świadczą o tym zasoby polskich archiwów (najczęściej kościelnych), w których występują źródła muzyczne zawierające tego rodzaju kompozycje. Najwięcej znajduje się w bibliotece oo. Paulinów na Jasnej Górze.

Warto też wskazać występowanie utworów z tekstem *missa pro defunctis* w innych ośrodkach kościelnych Polski. Jest to nie tylko twórczość rodzima, ale też dzieła kompozytorów zagranicznych. Ich utwory zachowały się w odpisach oraz, rzadziej, w postaci ksiąg drukowanych¹⁰. Należy zaznaczyć, że są to dane szacunkowe. Przy nazwie archiwów podano siglum wg zasad RISM. W przypadku kompozycji, która występuje również w innym ośrodku polskim, została podana w nawiasie nazwa tego archiwum¹¹.

Proweniencja: Grodzisk Wielkopolski, kościół farny pw. św. Jadwigi Śląskiej, źródła są przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu – PL-Pa¹² (18 mszy rekwalnych):

- anonimowe – 6 mszy *requiem*;
- Wojciech (Adalbert) Dankowski (ca 1760 – ca 1814) – *Requiem Es* (dwie kompozycje, jedna z nich występuje w PL-STAb);
- Johann Melchior Dreyer (1747–1824) – 6 *Requiem*, 3 *Libera me*;
- Joseph Haydn (1732–1809) – *Requiem Es* (Hob XXIIa: E|b5; PL-CZ sygn. III-795, PL-STAb, PL-SA, PL-Plk, PL-GNd, PL-KŁwnm);
- Franz Xaver Pokorný (1729–1794) – *Requiem Es*, *Requiem D*;
- Jan Nepomuk August Vitásek (1770–1839) – *Requiem Es*.

Staniątki – Biblioteka Opactwa Sióstr Benedyktynek – PL-STAb¹³ (8 mszy rekwalnych):

¹⁰ Niektóre z tych kompozycji wymienia Jochymczyk. 2017. „*Missa pro Defunctis* Filipa Gotshalka w kontekście tradycji gatunku”, 483–484.

¹¹ W przypadku tytułów zachowana została oryginalna pisownia według karty tytułowej danego źródła.

¹² Danuta Idaszak. 1993. *Grodzisk Wielkopolski. Katalog tematyczny muzykaliów*. Kraków: Musica Iagellonica.

¹³ Maciej Jochymczyk. 2016. Repertuar świeckiej kapeli wokalnie-instrumentalnej. W *Monografia zespołu muzycznego oraz katalog muzykaliów klasztoru SS. Benedyktynek w Staniątkach*. Red.

- W. Dankowski – *Requiem Es* (PL-Pa);
- J. Haydn – *Requiem Es* (Hob XXIIa: E|b5; PL-CZ sygn. III-795, PL-Pa, PL-SA, PL-GNd, PL-Plk, PL-KŁwnm);
- Joannes Nepomuk Herdina (XVIII w.) – *Requiem c-moll*;
- Lambert Kraus (1728–1790) – *Requiem Es* (PL-CZ sygn. III-364, III-365, PL-SA);
- Giuseppe Libelt (XVIII/XIX w.) – *Requiem Es* (PL-Kd, PL-Plk);
- Józef Kozłowski (1757–1831) – *Requiem Es* (PL-CZ, sygn. II-129);
- Karel Loos (ca 1724–1772) – *Requiem in Es*;
- Joseph Preindl (1756–1823) – *Requiem c-moll*.

Proweniencja: Gidle – Sanktuarium Matki Bożej, muzykalia są przechowywane w Bibliotece Studium oo. Dominikanów. Archiwum Prowincji oo. Dominikanów – PL-Kd¹⁴ (11 mszy rekwiálních):

- Anonim – 3 msze *requiem*, w tym [Ludwik Maader] *Requiem in Es* (PL-CZ sygn. III-446, PL-GOkf, PL-GNd);
- Wilhelm Kasska (ca 1750 – ca 1806) – *Deutsche Seelenmesse in D*;
- Giuseppe Libelt (Libertowski, Libeltowski; XVIII/XIX w.) – *Requiem Es* (PL-STAb, PL-Plk);
- K. Loos – *Requiem in c*;
- Stephan Johann Pokorný (ca 1740–1792) – *Requiem Es* (PL-CZ sygn. III-545, identyczne, ale z imieniem Franz Xaver Pokorný (1729–1794);
- Wacław Raszek († 1848) – *Requiem Es* (PL-CZ, sygn. III-555), *Requiem B*;
- Johann Baptist Schiedermayr (1779–1840) – *Requiem Es* (PL-CZ sygn. III-611), *Requiem c-moll* (PL-CZ sygn. III-796 i II-69).
- Pilica – Biblioteka Kościelna w Pilicy – PL-Plk (2 msze rekwiálne);
- J. Haydn – *Requiem Es* (Hob XXIIa: E|b5) (PL-CZ sygn. III-795, PL-SA, PL-Pa, PL-STAb, PL-GNd, PL-KŁwnm);
- G. Libelt – *Requiem Es* (PL-STAb; PL-Kd).

Marcin Konik, 90–130. Kraków: Musica Iagellonica; Marcin Konik, Piotr Szyngiera. 2016. Badania repertuaru muzykaliów staniąteckich. Digitalizacja źródeł muzycznych (26.06.2020). <http://staniatki.studiokropka.pl/nen/items>.

¹⁴ Karol Mrowiec. 1986. *Katalog muzykaliów gidelskich. Rękopisy muzyczne kapeli klasztoru gidelskiego przechowywane w Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów w Krakowie*. Kraków: Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów; Maciej Jochymczyk. 2016. Repertuar kapeli oo. Dominikanów w Gidlach w świetle aktualnych badań, ze szczególnym uwzględnieniem źródeł osiemnastowiecznych. W *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich w dawnej Rzeczpospolitej*. Red. Aleksandra Patalas, 76–112. Kraków: Musica Iagellonica.

Gniezno – Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie – PL-GNd¹⁵ (10 mszy rekwialnych):

- Anonim [Ludwik Maader], *Requiem Es* (PL-CZ sygn. III-446, PL-GOkf, PL-Kd);
- W.A. Dankowski (1760–1810) – *Requiem in Dis*;
- Karl Ludwig Drobisch (1803–1854) – *Requiem c-moll*;
- Joseph Gruber (1855–1933) – *Erstes Requiem in D-moll...* druk;
- Alexius Gulitz (1737–1801), *Requiem in E-dur* (PL-CZ sygn. III-248);
- J. Haydn – *Requiem in Es* 1830 (Hob XXIIa: E|b5; PL-CZ sygn. III-795, PL-SA, PL-Pa, PL-STAb, PL-Plk, PL-KŁwnm);
- J. Kozłowski (1757–1831) – *Requiem* [es-moll, op. 14], 1840 (PL-CZ, sygn. II-129);
- Franciszek Ścigalski (1782–1846) – *Requiem F*;
- Jan Wański (1756 – ca 1830) – *Requiem in Es*;
- Józef Zeidler (ca 1737–1788) – *Requiem E*;
- Mateusz Zwierzchowski (ca 1713–1768) – *Requiem* [Es] (PL-CZ sygn. III-394).

Kraków-Mogiła – Archiwum Opactwa oo. Cystersów – PL-MO¹⁶ (5 mszy rekwialnych):

- Anonim – *Requiem [in d]*;
- Anonim – *Missa de Requiem Es* (PL-SA);
- Szymon Ferdynand Lechleitner (1. poł. XVIII w.) – *Requiem ex Dis*;
- Benedict Geisler (1696–1772) – *Missa de Requiem* [dwie kompozycje] (Wiedeń: Lotter 1744).

Sandomierz – Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu – PL-SA¹⁷ (4 msze rekwialne):

- J. Haydn – *Requiem Es* (Hob XXIIa: E|b5) (PL-CZ, sygn. III-795, PL-GNd, PL-Pa, PL-STAb, PL-Plk, PL-KŁwnm);
- Michał Haydn (1737–1806) – *Requiem Es* [?];
- L. Kraus (1728–1790) – *Requiem Es* (PL-CZ, sygn. III-364 III-365, PL-STAb), przypisana atrybucja: G.B. Pergolesi (1710–1736);

¹⁵ Danuta Idaszak. 2001. *Źródła muzyczne Gniezna. Katalog tematyczny. Słownik muzyków*. Kraków: Musica Iagellonica.

¹⁶ Jolanta Byczkowska-Sztaba. 2013. *Rękopisy i druki muzyczne z XVIII wieku w zbiorach Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile: katalog tematyczny*. Warszawa: Biblioteka Narodowa (wydanie elektroniczne na płycie CD).

¹⁷ Wendelin Świerczek. 1965. „Katalog rękopiśmiennych zabytków muzycznych biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu”. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 10: 223–278.

- Andrzej Siewiński (Siwiński, zm. przed 1726) – *Requiem ex C*.

Proweniencja: Podoliniec – klasztor Pijarów, źródła są przechowywane w państwowym archiwum w Modrej k. Bratysławy – SK-J¹⁸ (9 mszy rekwiálních):

- – Anonim [trzy kompozycje];
- – Jacob Gunther (1685–1734) – *Requiem G*;
- – Johann Valentin Rathgeber (1682–1750) – *Requiem c*;
- – o. Hilarius Saag SchP (1703–1754) – *Requiem G*;
- – o. Benedictus Weber SchP (1738–1776) – *Requiem Es, Requiem d*;
- – Jan Dismas Zelenka (1679–1745) – *Requiem d*.

Gostyń – Święta Góra, Sanktuarium Matki Bożej Świętogórskiej Róży Duchownej¹⁹ (14 mszy requiálních):

- Diehl (XVIII w.) – *Requiem F, Requiem B*;
- Karl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) – *Requiem Es*;
- J.M. Dreyer (1746–1824) – *Requiem B*;
- C.[aspar] Ett (1788–1847) – *Requiem c*;
- Joh[ann Baptist] Gänsbacher (1778–1844) – *Requiem op. 38*;
- Kaspar Kolb (1. poł. XIX w.) – *Requiem C*;
- K. Loos (1724–1772) – *Requiem*;
- Ludwik Maader (2. poł. XVIII w.) – *Requiem* (PL-CZ sygn. III-446, PL-GNd, PL-Kd);
- Donat Müller (1806–1879) – *Requiem op. 44*;
- Joseph Panny (1794–1838) – *Requiem op. 21*;
- František Pokorný (1728–1794) – *Requiem Es, Requiem Es*;
- Johann Baptist Schiedermayr (1779–1840) – *Requiem D, Requiem Es*;
- Ferdinand Schubert (1794–1759) – *Requiem op. 9*;
- Maximilian Stadler (1748–1833) – *Requiem* (druk i rękopis).

Należy wspomnieć jeszcze o występowaniu kompozycji rekwiálních w zbiorach znajdujących się obecnie na terenie Polski, a będących wcześniej (do zakończenia II wojny światowej) w posiadaniu ośrodków kościelnych Dolnego Śląska. W Zbiorach Specjalnych Gabinetu Zbiorów Muzycznych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (PL-Wu) odnotowanych jest ponad 70 mszy żałobnych w postaci druków (24 Requiem J.M. Dreyera, 6 Requiem J.V. Rathgebera),

¹⁸ Dariusz Smolarek. 2009. *Katalog tematyczny muzykaliów z klasztoru pijarów w Podoliniecu* * *Thematischer Katalog für Musikalien aus dem Piaristen-Kloster in Pudlein*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

¹⁹ Danuta Idaszak. 2004. Katalog tematyczny muzykaliów gostyńskich. W *Muzyka u Księży Filipinów na Świętej Górze w Gostyniu*. Red. Danuta Idaszak, 76–212. Gostyń: Kongregacja O.O. Filipinów na Świętej Górze; Sanktuarium Świętogórskie. 2020. Manuskrypty (26.06.2020). <http://www.sanktuarium.gostyn.pl/manuskrypty.html>.

jak i 38 manuskryptów. Muzykalia te były gromadzone od czasów sekularyzacji (1810) do II wojny światowej przez dawny Instytut Muzyczny Uniwersytetu we Wrocławiu (*Musikalisches Institut bei der Universität Breslau*), a pochodziły z terenu całej ówczesnej diecezji wrocławskiej. Ponad 20 *Requiem* przechowywanych jest ponadto w zbiorach kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Kłodzku (PL-KŁwnm). Z kolei w Krzeszowie, w opactwie Benedyktynek, znajduje się pocysterski zbiór muzyczny zawierający 5 mszy rekwalnych. Wreszcie Archiwum Religijnej Kultury Muzycznej Śląska przy Polsko-Niemieckim Centrum Bibliotek, Mediów, Kultury i Badań Naukowych im. Josepha von Eichendorffa w Opolu przechowuje muzykalia z kościoła parafialnego pw. Świętego Krzyża w Opolu (PL-OPark), a Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego – muzykalia z kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła w Nysie (PL-OPsm)²⁰. Liczba wymienionych wyżej wielogłosowych mszy żałobnych pozwala stwierdzić, że ten gatunek cieszył się popularnością i gromadzono go raczej ze względów praktycznych – w celu wykonywania podczas liturgii.

3. Utwory *missa pro defunctis* zachowane w częstochowskim klasztorze na Jasnej Górze

W tę tradycję wpisuje się również działalność muzycznej kapeli jasnogórskiej, której zachowany repertuar zawiera 46 utworów rekwalnych, które pochodzą z drugiej połowy XVIII i z XIX w. Prawdopodobnie ten użytkowy repertuar był gromadzony do wykorzystania podczas sprawowanych obrzędów pogrzebowych. Były to utwory kompozytorów zarówno polskich, jak i obcych. Wykaz zachowanych kompozycji, wykonywanych na Jasnej Górze przed i po okresie działalności F. Gotschalka, podał we wspomnianym wyżej artykule M. Jochymczyk²¹.

3.1. Kompozytorzy *requiem* z Archiwum oo. Paulinów na Jasnej Górze

Poniżej będą przedstawieni kompozytorzy (według generacji) i ich wielogłosowe msze żałobne z podaniem sygnatury w zbiorze jasnogórskim, numerem w katalogu P. Podejki²² (dalej PodejkoK) oraz numerem identyfikacyjnym w bazie RISM.

²⁰ W zachowanych inwentarzach z tych ośrodków odnotowanych jest ponad 50 mszy żałobnych.

²¹ Zob. przyp. nr 2.

²² Paweł Podejko. 1992. Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokalnie-instrumentalnej na Jasnej Górze. W *Studia Claromontana*. T. 12. Red. Janusz Zbudniewek. Kraków: Wydawnictwo OO. Paulinów.

Ponadto uwzględniono występowanie danej kompozycji rekwialnej w innych zbiorach (ośrodkach). W wykazie wskazano twórców polskich działających na Jasnej Górze oraz w innych ośrodkach Rzeczypospolitej. Kolejną grupę tworzą kompozytorzy obcy. W znacznej mierze są to twórcy mało znani. Przy nazwisku będzie podany przypis do źródła opisującego biogram muzyka.

3.1.1. Kompozytorzy działający przy kapeli jasnogórskiej

- Ludwik Maader (XVIII/XIX w.)²³
 - *Requiem in Es*, autograf (rps ca 1784–1798), sygn. III-446, PodejkoK 867 (RISM: 300.000.767). Ta kompozycja znajduje się w: Gostyniu (PL-GOkf sygn. II/9), Gidlach (PL-Kd sygn. 122), Gnieźnie (PL-GNd sygn. II/7)²⁴;
 - *Requiem in Dis*, sygn. II-153, PodejkoK 866; (RISM: 300.000.766)²⁵.
- Filip Gotschalk (ca 1760–1809)²⁶
 - *Missa pro Defunctis in B* (rps przed 1809), sygn. III-257, PodejkoK 485 (RISM: 300.000.381)²⁷.

3.1.2. Inni twórcy polscy

- [Mateusz Zwierzchowski (ca 1713 – 14 IV 1768 Gniezno)]²⁸

²³ Aleksandra Patalas. 2007. *Booklet płyty CD Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 30*, 1–7. Musicon 2007, MCCD 30.

²⁴ Nagranie tej kompozycji na płycie CD. 2007. *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 23*. Acte Préalable 2007, AP 0155.

²⁵ Nagranie tej kompozycji na płycie CD. 2005. *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 30*. Musicon 2005, MCCD 30.

²⁶ Aleksandra Patalas. 2005. *Booklet płyty CD Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 23*, 8–9. Acte Préalable 2005, AP 0155.

²⁷ Nagranie tej kompozycji znajduje się na płycie CD. 2007. *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 43*. Acte Préalable 2007, AP 0194.

²⁸ W rękopisie jasnogórskim widnieje inskrypcja z nazwiskiem kompozytora „Massono”. Identyfikacji utworu dokonano na podstawie autografu kompozytora zachowanego w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, PL-GNd sygn. II/2. Magdalena Bochniarz. 2007. *Requiem Mateusza Zwierzchowskiego (ok. 1713–1768). Studium monograficzne*. Lublin: Instytut Muzykologii KUL JP II (komputeropis pracy mgr.); Dorota Leszczyńska-Zajac. 2012. *Zwierzchowski Mateusz*. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 12: w–z, 384–385. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

- *Requiem ex Dis* (rps koniec XIII w.), sygn. III-394, PodejkoK 924 (RISM: 300.000.834). Ta kompozycja występuje w Gnieźnie (PL-GNd sygn. II/2)²⁹.
- Jan Engel († 30 VI 1788)³⁰
 - *Requiem in Dis* (rps XVIII w.), sygn. I-10, PodejkoK 401 (RISM: 300.000.291).
- Józef Zeidler (ca 1744 – 4 IV 1806 Gostyń)³¹
 - *Requiem* [Es-dur] (rps I poł. XVIII w.), jest tylko introit i sekwencja, a inskrypcja informuje: „Dies illa tylko iest, Więczy nie ma, bo umarł”, sygn. I-125, PodejkoK 1570 (RISM: 300.001.448)³².
- Józef Kozłowski (1757 – 11 III 1831)³³
 - *Messe Funèbre* [es-moll] | *pour le Service de feu Sa Majesté | ALEXANDRE Ier | Empereur de toutes les Russies Roi de Pologne etc etc etc | Exécutée dans l'Eglise Cathédrale de Varsovie | le 7. April 1826 | Par. M.M. les Amateurs Artiste et Élèves du Conservatoire. – Arrangée et dédiée aá | S. A. I.] | Monseigneur le Grand | Duc Constantin Cesarewitsch | P. Lucas Grządzielski Custos Eccl. | 1843*, sygn. III-357, PodejkoK 730a–731a (RISM: 300.000.625). Rękopis z 1843 r. z adnotacją o wykonaniu dzieła w kościele katedralnym w Warszawie 7 kwietnia 1826 r. podczas uroczystości żałobnych za cesarza Rosji i króla Polski Aleksandra I (1777–1825), dedykowana Wielkiemu Księciu Konstantemu. Kompilacja: w rękopisie znajdują się: *Lacrimosa* i *Offertorium „Domine Jesu”* z *Requiem c-moll* Luigi Cherubiniego (1760–1842) oraz *Salve Regina* Antonio Salieriego (1750–1825)³⁴.

²⁹ Utwór został zarejestrowany na płycie winylowej w serii *Musica Antiqua Polonica*. Polskie Nagrania Muza – XL 0275. Tego nagrania można wysłuchać na YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=_hCBkJxwJLg (2.07.2020).

³⁰ Maria Prokopowicz. 1987. Engel Jan. W: *Encyklopedia muzyczna PWM. Część Biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 3: *efg*, 38–39. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

³¹ Dorota Leszczyńska-Zajac, 2012. Zeidler Józef. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 12: *w-ż*, 342–383. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne. Wiadomości o kompozytorze, jego twórczości, płytach CD oraz koncertach znajdują się na stronie internetowej Stowarzyszenia Miłośników Muzyki Świętogórskiej im. Józefa Zeidlera, www.jozefzeidler.eu (3.07.2020).

³² Kompozycja jest nagrana na płycie CD. 2008. *Musica Sacromontana*. Polskie Radio. Radiowa Agencja Fonograficzna PRCD 1101–1102.

³³ Andrzej Spóz. 1997. Kozłowski Józef. W: *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 5: *kll*, 183–184. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

³⁴ *Missa pro defunctis compose par Joseph Koslovsky* [es-moll] (1798), Lipsk: Breitkopf & Härtel 1809. Zdigitalizowany druk partytury dostępny na stronie POLONA (3.07.2020). <https://polona.pl/item/missa-pro-defunctis,ODg0NTQ0MTc/2/#info:metadata>. Kozlovsky Osip. 2020. *Requiem in E-flat mi*

- *Requiem* | *per Kozłowskiego*. [es-moll], sygn. II-129, PodejkoK 730a–731a (RISM: 300.000.626). Rękopis późniejszy (po 1851 r.). Kompilacja: *Requiem c-moll* L. Cherubiniego: *Lacrimosa*, *Offertorium* „*Domine Jesu*” oraz A. Salieri – *Salve Regina*.
- Wacław Raszek (Venceslaus Raschek; ca 1760–1836)³⁵
 - *Requiem* [Es-dur] (rps koniec XVIII w.), sygn. III-555, PodejkoK 1169 (RISM: 300.001.055). Ten utwór znajdował się w Gidlach (PL-Kd sygn. 119).
- Józef Elsner (1 VI 1769 – 18 IV 1854 Elsnerów k. Warszawy)³⁶
 - *Missa de Requiem* [c-moll op. 42] (rps XIX w.), sygn. III-186, PodejkoK 378 (RISM: 300.000.266). Kompozycja powstała w styczniu 1826 r. w Warszawie i tam wydana drukiem (A. Brzezina). Była dedykowana carowi Rosji Aleksandrowi I. Prawdopodobnie msza żałobna była przeznaczona pierwotnie na uroczystości pogrzebowe Stanisława Staszica (1755–1826), ale później kompozytor zmienił dedykację³⁷.
- Józef Stefani (16 IV 1800 Warszawa – 19 III 1876 Warszawa)³⁸
 - *Requiem par Stefani* [c-moll] (rps II poł. XIX w.), sygn. II-8, Podejko 1382 (RISM: 300.001.272). Tekst mszy jest w języku polskim, o czym informuje inskrypcja na karcie tytułowej: „Tłomaczenie z łacińskiej[go] Malskiego Pułkownika”.
- Józef Jarecki (1818–1871)³⁹

nor (1798). Nagranie na YouTube (3.07.2020). <https://www.youtube.com/watch?v=Ik8ktuRwIRo&feature=youtu.be>. Zdigitalizowane nagranie utworu na płycie CD Melodiya, ADD, 1988 (3.07.2020). <https://web.archive.org/web/20110302081435/http://www.melody.su/work/catalog/classic/1308>.

³⁵ Maciej Negrey. 2004. Raszek Wacław. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 8: *pe-r*, 311–312. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

³⁶ Alina Nowak-Romanowicz. 1985. Elsner Józef. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Romuald Łukaszyk, Ludomir Bieńkowski, Feliks Gryglewicz. T. 4, 903–904. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; Alina Nowak-Romanowicz. 1987. Elsner Józef Antoni Franciszek. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 3: *efg*, 19–32. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Remigiusz Pośpiech. Red. 2013. *Józef Elsner (1769–1854): życie, działalność, epoka*. W *Musica Claromontana*. T. 4. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

³⁷ Grzegorz Poźniak. 2014. *Muzyka Józefa Elsnera na chór męski. Booklet płyty CD Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana., vol. 56*, Musicon 2014, MCCD 56, 2–6. Na tej płycie znajduje się nagranie *Requiem c-moll* J. Elsnera.

³⁸ Barbara Przybyszewska-Jarmińska. 2007. Stefani Józef Andrzej. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 10: *sm-ś*, 90–91. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Dariusz Smolarek. 2013. Stefani Józef. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gigilewicz. T. 18, 921. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

³⁹ Elżbieta Wąsowska. 1993. Jarecki Henryk. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 4: *hij*, 428–431. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

- *Requiem par Jarocki* [F-dur] (rps II poł. XIX w.), sygn. I-37, Podejko 630 (RISM: 300.000.525). Słowa podpisano tylko pod jednym głosem.
- Izydor Konstanty Chwalibóg (1826–1897)⁴⁰
 - [*Requiem f-moll*] (rps XIX w.), sygn. II-87, Podejko 184 (RISM: 300.033.232). Tekst mszy jest w języku polskim. Kompozycja znajduje się w kolekcji zawierającej 7 mszy i 4 utwory sakralne (RISM: 300.033.223).

3.1.3. Kompozytorzy zagraniczni

- Johann Schlichtig (1706 – ok. 1780)⁴¹
 - *Requiem ex A-molli* (rps 1791), sygn. III-597, PodejkoK 1305 (RISM: 300.001.192).
- Jiří Ignác Linka [Linek, Lineck] (21 I 1725 – 2 I 1791 Bakov nad Jizerou)⁴²
 - *Requiem* [d-moll] (rps pocz. XIX w.), sygn. III-437, PodejkoK 834 (RISM: 300.000.728). W katalogu Podejki i katalogu RISM podano tonację F-dur (błędnie). Ta sama kompozycja znajduje się w archiwach czeskich, a rękopisy wywodzą się z różnych proveniencji, co świadczy o popularności tej mszy rekwalnej na Morawach: CZ-Bm (RISM: 553.004.174, 553.004.153), CZ-PELmv (RISM: 553.001.685), CZ-OP (RISM: 550.032.425). Rękopis z tym utworem zachował się także w zbiorach klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu PL-Wu (RISM: 300.514.321).
- Lambert Kraus OSB [imiona chrzestne: Philipp Josef Anton] (17 IX 1728 Pfreimd [Górny Palatynat] – 27 XI 1790 Metten)⁴³
 - *Requiem in Es*, w archiwum jasnogórskim zachowały się dwa odpisy tej mszy (rps 1799 r.): sygn. III-364, PodejkoK 747–748 (RISM:

⁴⁰ Chwalibóg Izydor Konstanty (6.07.2020). [https://polona.pl/search/?filters=creator:%22Chwalib%C3%B3g_Izydor_Konstanty_\(1826-1897\)%22,public:0](https://polona.pl/search/?filters=creator:%22Chwalib%C3%B3g_Izydor_Konstanty_(1826-1897)%22,public:0); Katarzyna Janczewska-Sołomko, Bożenna Roźniatowska. 2018. Chwalibóg Izydor Konstanty. W *Muzycy pedagogzy urodzeni do 1871 roku w kulturze polskiej: leksykon*. Red. Katarzyna Janczewska-Sołomko, Bożenna Roźniatowska, 98. Warszawa: Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków.

⁴¹ Zdeňka Myšková. 2015. *Hudba u opavských minoritů v 18. století. Magisterská práce*. Brno: Masarykova universita v Brně, Filosofická fakulta, Hudební věda, 17–18, 29, 56. Praca jest dostępna on-line (7.07.2020). https://is.muni.cz/th/aozsl/Hudba_u_opavskych_minoritu_v_18._století.pdf; Zdeňka Myšková. 2015. Tabelaryczna lista kompozycji z archiwum minoritów w Opawie, obecnie przechowywane w Slezské zemské muzeum, 53. (7.07.2020). https://is.muni.cz/th/aozsl/Sbirka_SZM.pdf.

⁴² Myšková. 2015. *Hudba u opavských minoritů v 18. století*, 47.

⁴³ Biographia Benedictina (Benedictine Biography). 2019. Kraus, Lambert (3.12.2019). http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Kraus,_Lambert.

300.000.642) oraz (rps 1790–1800) sygn. III-365, PodejkoK 747–748 (RISM: 300.000.643). Wydana drukiem w 1762 r. w Augsburgu wraz z siedmioma kompozycjami mszalnymi *Missa ex EB. In Solamen Omnium Fidelium Defunctorum* cieszyła się popularnością. Kilka takich druków zachowało się w Austrii (A-ST, RISM: 650.014.366), Szwajcarii (CH-FI, RISM: 990.034.717; Ch-SAf, RISM: 402.013.841) i Niemczech (D-TRb, RISM: 456.000.560; D-KZa, RISM: 450.003.681). Rękopisy z tą mszą żałobną zachowały się w wielu archiwach czeskich (CZ-Pnm, RISM: 550.032.219, 550.270.630; CZ-Pu, RISM: 550.450.012; CZ-OP, RISM: 550.032.217), również w dwóch polskich ośrodkach: PL-SA (proweniencja: Archiwum Klasztoru Pijarów, Waręż i Kolegiata NMP w Sandomierzu, RISM: 301.050.950), PL-Wu (RISM: 100.104.0471).

- Franz Josef Aumann CanReg (24 II 1728 Traismauer – 30 III 1797 St. Florian k. Linzu)⁴⁴
 - *Requiem in Dis* (rps 1835), sygn. III-1, PodejkoK 16–17 (RISM: 300.033.240). Ten sam utwór występuje również w rękopisach znajdujących się w następujących austriackich archiwach: A-LA (RISM: 603.002.392), A-ANS (RISM: 605.000.476), A-KR (RISM: 600.171.503), A-WIL (RISM: 600.077.078), A-HE (RISM: 600.091.467).
- Franz (František) Xaver Pokorný (20 XII 1729 Městec Králové – 2 VII 1794 Ratyzbona)⁴⁵
 - *Requiem ex Dis* (rps koniec XVIII w.), sygn. III-545, PodejkoK 1138–1139 (RISM: 300.001.019). Ta kompozycja jest również rejestrowana w zbiorach następujących archiwów: PL-Kd (RISM: 300.257.186), CZ-OP (RISM: 550.040.548), CZ-Pu (RISM: 552.000.337), CZ-Pnm (RISM: 550.270.787), H-PH (RISM: 530.003.470), SK-BRnm (RISM: 570.000.460), D-Rp (RISM: 100.106.8519).

⁴⁴ Andrzej Chodkowski. 1979. Aumann Franz Josef. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 1: *ab*, 95. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Gedächtnis des Landes. 2020. Franz Joseph Aumann (07.07.2020). https://gedaechtnisdeslandes.at/personen/action/show/controller/Person/?tx_gdl_gdl%5Bperson%5d=996.

⁴⁵ Wiesława Berny-Negrey. 2004. Pokorný, Pokorný, Pockorný, František, Franz Xaver Thomas. W: *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 8: *pe-r*, 142–143. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Emil Drápela. 2015. Skladatel, jenž byl vygumován. Zapomenuté osobnosti: František Xaver Pokorný (1729–1794) (29.10.2015). <https://operaplus.cz/skladatel-jenz-byl-vygumovan>.

- Joseph Haydn (31 III 1732 Rohrau – 31 V 1809 Wiedeń)⁴⁶
 - [*Requiem Es-dur*] (Hob XXIIa: E|b5), (rps II poł. XVIII w.) sygn. III-795, Podejko 1841–1842 (RISM: 100.100.8942). Ta kompozycja pojawia się w ok. 60 rękopisach znajdujących się w różnych zbiorach Europy (czasami jest podpisana innym nazwiskiem)⁴⁷. Popularność utworów J. Haydna, jak i ich recepcja była na tyle duża, że czasami trudno ustalić ich prawdziwą atrybucję. To również dotyczy mszy żałobnej *Es-dur* zanotowanej dodatkowo w katalogu Hobokena w suplemencie pod numerem Hob XXIIa: E|b5, której autorstwo (J. Haydn) nie jest pewne. Występuje również w polskich archiwach (tylko te zostaną odnotowane): PL-Pa (RISM: 300.033.345), PL-STAb (RISM: 301.050.520), PL-Plk (RISM: 300.257.760), PL-SA (RISM: 100.103.6473, 100.111.3067), PL-KŁwnm (RISM: 100.103.9523), PL-Wu (RISM: 300.512.503).
- Alexius Gulitz OCist (1737–1801)⁴⁸
 - *Requiem ex E* (rps II poł. XVIII w.), sygn. III-248, PodejkoK 534 (RISM: 300.000.425). Ta sama kompozycja występuje w: PL-GNd⁴⁹, sygn. II/14 (brak w katalogu RISM), PL-Plk (RISM: 300.257.775), PL-Wu (RISM: 300.514.521).
- Johann Melchior Dreyer (24 VI 1747 Röttingen [Wirtembergia] – 22 III 1824 Elwangen [Wirtembergia])⁵⁰
 - [*Requiem B-dur*], sygn. III-161, PodejkoK 330 (RISM: 300.000.212);
 - [*Requiem F-dur*], sygn. III-161, PodejkoK 329 (RISM: 300.000.211);
 - [*Requiem C-dur*], sygn. III-161, Podejko 334; (RISM: 300.000.216).

Jest to manuskrypt zbiorczy z 1809 r. (RISM: 300.000.210) zawierający wymienione utwory oraz 3 *Libera me Domine*. Te kompozycje znajdowały się w drukowanym zbiorze (Augsburg 1792), który zawierał 6 *Missae pro defunctis* i *Libera me: JOANN. MELCH. DREYER, | ECCLESIAE PRINCIPALES ELVAC. ORGA-*

⁴⁶ Elżbieta Dziębowska. 1993. Haydn, Haiden, Hayden, Franz Joseph. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 4: *hij*, 115–151. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

⁴⁷ Pod dodatkowym numerem Hob XXa umieszczono kilkanaście *Requiem* domniemanego autorstwa J. Haydna. Zob. katalog RISM: <https://opac.rism.info>. Por. także przyp. nr 9.

⁴⁸ Remigiusz Pośpiech. 2004. *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 325.

⁴⁹ Danuta Idaszak. 2001. Źródła muzyczne Gniezna. Katalog tematyczny. Słownik muzyków, 186–187.

⁵⁰ Georg Reichert. 2020. Dreyer, Johann Melchior. W *Deutsche Biographie* (11.07.2020). <https://www.deutsche-biographie.de/sfz11872.html>.

NAEDI | AC MUSICES DIRECTORIS, | VI. REQUIEM, | SEU | MISSAE PRO DEFUNCTIS | TUM BREVES AC FACILES, | CUM III. LIBERA. | A | Canto, Alto, Tenore, Basso, | 2. Violinis, 2. Cornibus, | Organo & Violoncello, | juxta Indicem partim obligatis, partim ad libitum. | OPUS VII. [...] AUGUSTAE VINDELICORUM, | Sumptibus JOANNIS JACOBI LOTTERI & FILII. | 1792 (A-FKdk, RISM: 610.040.170). Wymieniona księga była w powszechnym użyciu, o czym świadczy jej obecność w licznych archiwach kościelnych Europy (Austria, Niemcy, Szwajcaria). Inne od wymienionych kompozycji Dreyera, również 6 *Requiem* i 3 *Libera me Domine*, znajdowały się w repertuarze kapeli kościoła farnego pw. św. Jadwigi Śląskiej w Grodzisku Wielkopolskim (PL-Pa, RISM: 300.039.268).

- Wolfgang Amadeus Mozart (27 I 1756 Salzburg – 5 XII 1791 Wiedeń)⁵¹
 - *Requiem in D mol* (rps 1824–1825), sygn. III-403, PodejkoK 959 (RISM: 300.000.861). Trzy odpisy tej mszy znajdują się w PL-OPark (proweniencja: muzykalia z kościoła parafialnego pw. Świętego Krzyża w Opolu, RISM: 100.104.4905; 100.104.4831; 100.104.5184).
- Eugen Pausch OCist (imiona chrzestne: Michael Joseph) (22 III 1758 Neumarkt [Górny Palatynat] – 22 II 1838 Neumarkt)⁵²
 - *Requiem Solenne in F* (rps 1826, 1839), sygn. III-522, PodejkoK 1066–1067 (RISM: 300.000.969). Ten utwór znalazł się w drukowanym zbiorze mszy noszącym tytuł: *Reverend. P. Eugenii Pausch, | S. Ord. Cisterciensis in Exempto Monasterio B.V. | De Walderbach Palatin. Super h.T. Musices | Ac Alumnorum Directorii, | VII. | Missae breves, | ac solemnes, | quarum Ima Solenn. Pastoritia, | ultima vero de Requiem. | A | Canto, Alto, Tenore, Basso; | Violino primo, Violino secundo, due Corni et due Clarini; | Violono et Organo | obligatis. | Opus V. | Cantate Domino Canticum novum, | Cantate Domino omnis terra! Psalm 95. | Augustae Vindellicorum, | Sumptibus Joannis Jacobi Lotter & Filii. | 1802* (RISM: 990.048.647; 408.001.138; 408.001.145).
- Joseph [Ferdinand von] Sonnleithner (3 III 1766 Wiedeń – 26 XII 1835 Wiedeń)⁵³

⁵¹ Irena Poniatowska. 2000. Mozart Wolfgang Amadeus. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 6: m, 394–432. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne; Maria Piotrowska. 2009. Mozart Wolfgang Amadeus. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gigilewicz, 394–396. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

⁵² Marius Schwemmer. 2000. Pausch P. Eugen OCist. W *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Personenteil*. T. 13: Pal–Rib, 209. Kassel: Bärenreiter; Bayerische Musiker Lexikon Online (BMLO). 2020. Pausch, Eugen (13.07.2020). <http://www.bmlo.uni-muenchen.de/p0145/A1#S2.2>.

⁵³ A. Brandtner. 2001. Sonnleithner Joseph Ferdinand. W *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. T. 12. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (15.07.2020).

- *Requiem in Dis* (rps 1835–1839), sygn. III-645, PodejkoK 1364–1365; (RISM: 300.001.254).
- Kajetán [Cajetanus] Vogel [Vogl] OSM (ca 1750 Konojedy k. Litomierzyc – 27 VIII 1794 Praga)⁵⁴
 - *Requiem ex B* (rps 1839), sygn. III-709, PodejkoK 1486 (RISM: 300.001.365).
- Jan [Matyáš] Nepomuk August Vitásek [Wittassek, Witassek, Wittasek, Wittaseck, Wittasseck] (22 II 1770 Hořín – 7 XII 1839 Praga)⁵⁵
 - *Requiem in C mol Solemne* (rps 1836), sygn. III-678, PodejkoK 1465 (RISM: 300.001.353). Na karcie tytułowej oraz w opisie katalogowym jest błędnie podana tonacja (*c-moll*), faktycznie jest Es-dur. Ten sam utwór znajduje się w następujących archiwach: CZ-KU (RISM: 550.245.922), CZ-NYd (RISM: 550.245.690), CZ-Pu (RISM: 550.503.538; 550.402.213), SK-BRnm (RISM: 570.000.712), A-RZ (RISM: 600.263.200), A-A (RISM: 100.105.8587; 100.105.8583), A-Wsfl (RISM: 600.055.767), D-B (RISM: 452.521.106), D-NATk i A-SPD (RISM: 455.040.456), D-LEu (RISM: 225.000.306).
- Ambros Matthäus Rieder (10 X 1771 Döbling – 19 XI 1855 Perchtoldsdorf)⁵⁶
 - *Requiem* [d-moll] (rps 1823, 1839) sygn. II-218, PodejkoK 1193 (RISM: 300.001.086). Rękopisy z tą mszą przechowują archiwa austriackie i niemieckie: A-VOR (RISM: 600.055.547; 600.055.548), A-HE (RISM: 600.090.915), A-LA (RISM: 603.002.882), D-NATk i A-SPD (RISM: 455.040.364), D-BAUd (RISM: 220.000.835).
- Johann Baptist Schiedermayr (23 VI 1779 Pfaffenmünster (obecnie Münster k. Straubing, Bawaria) – 6 I 1840 Linz)⁵⁷

https://www.biographien.ac.at/oebl_12/426.pdf; Eusebius Mandyczewski. 1892. *Sonnleithner*. W *Allgemeine Deutsche Biographie*. T. 34, 639–641. Wikisource (16.07.2020). <https://de.wikisource.org/wiki/ADB:Sonnleithner>.

⁵⁴ Myšková. 2015. *Hudba u opavských minoritů v 18. století*, 56; Hubert Unverricht. 2006. „Vier neue Requiem-Vertonungen von Cajetan Vogel”. *Perspectiva*. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne 5 (2): 141–144. Streszczenie: Piotr Dębski. „Unikalne muzykalia w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy na przykładzie Mszy za zmarłych Cajetana Vogla”: 144–146. http://perspectiva.pl/pdf/p9/p2006-2_Hubert_Unverricht.pdf.

⁵⁵ Myšková. 2015. *Hudba u opavských minoritů v 18. století*, 56.

⁵⁶ Christian Fastl. 2020. Rieder, Familie. W *Oesterreichisches Musiklexikon online* (28.07.2020). https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_R/Rieder_Familie.xml.

⁵⁷ Jolanta Bujas. 2018. „Johann Baptist Schiedermayr – życie i twórczość. Przyczynek do monografii”. *Kwartalnik Młodych Muzykologów* UJ 37 (2): 63–99.

- [*Requiem c-moll*] zanotowano w dwóch egzemplarzach (rps 1829 i rps 1. poł. XIX w.) sygn. III-796, PodejkoK 1845 (RISM: 100.100.9515), sygn. II-69, PodejkoK 1289 (RISM: 300.001.175). Kopie tej kompozycji są przechowywane w archiwach austriackich, czeskich i niemieckich. W Polsce są obecne w PL-Kd (RISM: 300.257.190) i PL-KŁwnm (RISM: 100.103.0984).
- *Requiem* [Es-dur] (rps 1836), sygn. III-611, PodejkoK 1288 (RISM: 300.001.174). Podobnie jak wyżej przedstawione *Requiem c-moll* kopia tej kompozycji jest obecna w archiwach austriackich, czeskich i niemieckich, a w polskich znajduje się w PL-Kd (RISM: 300.257.189) i PL-KŁwnm (RISM: 100.103.0983).
- Augustin Volckmer [Volkmer, Volckner, Volkner, Wolkmer] (1755 – ca 1820)⁵⁸
 - [*Requiem Es-dur*] (rps 1836); sygn. III-686, PodejkoK 1518 (RISM: 300.001.401).
- Joseph Gotsche (XVIII w.?)
 - *Requiem in F* (rps 1796), sygn. III-255, PodejkoK 493–494 (RISM: 300.000.390).
- Franciscus Semrad (II poł. XVIII w.)
 - *In F Requiem* (rps 1793), sygn. III-642, PodejkoK 1356 (RISM: 300.001.246).
- Luigi Cherubini (1760–1842)⁵⁹
 - [Fragment sekwencji *Lacrimosa c-moll*, offertorium *Domine Jesu Christe Es-dur*] z *Requiem c-moll* tego kompozytora dodano do mszy Koźłowskiego (rps 1843), III-357 (rps II poł. XIX w.) sygn. II-129, PodejkoK 730a–731a (RISM: 300.000.625, 300.000.626).

W zbiorze jasnogórskim występują dwie anonimowe msze rekwialne w tonacji Es-dur.

- Anonim
 - [*Requiem Es-dur*] (II poł. XVIII w.), sygn. III-798, PodejkoK 1843 (RISM: 100.100.9369);
 - *Requiem ex* [Es] (rps 1834), sygn. III-799, PodejkoK 1844 (RISM: 100.100.9372).

⁵⁸ Remigiusz Pośpiech. 2004. *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej*, 359.

⁵⁹ Jolanta Woźniak. 1984. Cherubini Luigi. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 2: *c-d*, 96–100. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

Wykaz kompozytorów według generacji wraz z ich kompozycjami wskazuje, że repertuar mszy rekwialnych Jasnej Góry był uzupełniany w kolejnych latach w zależności od zmieniającej się stylistyki, czyli od okresu późnego baroku poprzez erę przedklasyczną, klasycyzm po epokę romantyzmu. Uwidacznia się też trend muzyki kościelnej w kierunku tzw. mszy polskich. Kompozycje pozyskiwane były z różnych źródeł. Sanktuarium jasnogórskie łączyły w drugiej połowie XVIII w. muzyczne kontakty z zespołami działającymi na terenie Śląska, Czech i Moraw⁶⁰.

4. Wykorzystanie tekstu liturgicznego w kompozycjach *requiem*

Kompozytorzy zasadniczo trzymali się schematu *missa pro defunctis*, czyli opracowywali tekst według trydenckiego rytu rzymskiego, który stanowiło 9 stałych części: *Introit* „*Requiem aeternam*”, *Kyrie eleison*, *Graduale* „*Requiem aeternam*”, *Tractus* „*Absolve me*”, *Sequentia* „*Dies irae*”, *Offertorium* „*Domine Jesu Christe*”, *Sanctus*, *Agnus Dei*, *Communio* „*Lux aeterna*”. Jednak twórcy w niektórych przypadkach podchodzili różnorodnie do całości tego schematu. Najczęściej opuszczane było *Graduale* oraz *Tractus*, a sekwencję oraz ofertorium traktowali niekiedy dość swobodnie. Poniżej zostanie ukazany schemat formalny zastosowania tekstów w jasnogórskich wielogłosowych mszach żałobnych⁶¹.

4.1. *Introit*

Kompozytorzy stosowali cały tekst antyfony na wejście wraz z werselem Ps 64,2-3 *Te Decet hymnus* i powtórzeniem *Requiem aeternam*. W kilku przypadkach nie powtarzali już początkowego *Requiem* albo wykorzystali tylko to zdanie.

Requiem aeternam – Te decet – Requiem:

- J. Sonnleithner, *Requiem in Dis*;
- L. Kraus, *Requiem in Es*;
- J. Engel, *Requiem in Dis*;
- K. Vogel, *Requiem ex B*;
- F.X. Pokorný, *Requiem ex Dis*;

⁶⁰ Alina Mądry. 2013. *Barok część 2 1697–1795. Muzyka religijna i jej barokowy „modus operandi”* (Historia Muzyki Polskiej. T. III). Warszawa: Sutkowski Edition Warsaw, 488.

⁶¹ Por. tekst *Missae pro defunctis*. 1945. W *Liber usualis*. 1807–1815. Tournai: Desclée & Cie.

- W.A. Mozart, *Requiem in D mol*;
- J. Vitásek, *Requiem in C mol*.

Requiem aeternam – Te decet:

- F. Gotschalk, *Missa pro Defunctis in B*;
- W. Raszek, *Requiem Es*;
- A. Rieder, *Requiem d-moll*;
- [M. Zwierzchowski], *Requiem ex Dis*;
- J. Schlichtig, *Requiem ex A-molli*;
- A. Gulitz, *Requiem ex E*;
- J. M. Dreyer, [*Requiem F-dur, Requiem B-dur, Requiem C-dur*];
- F. Semrad, *In F Requiem*;
- A. Volckmer, [*Requiem Es-dur*];
- J. Jarocki, *Requiem par Jarocki* [F-dur];
- L. Maader, *Requiem in Dis*, sygn. II-153;
- E. Pausch OCist, *Requiem Solenne in F*;
- J.B. Schiedermayr, *Requiem* [Es-dur];
- J. Kozłowski, *Messe Funèbre* [es-moll].

Requiem aeternam:

- J. Haydn, [*Requiem Es-dur*];
- J.B. Schiedermayr, [*Requiem c-moll*];
- F.J. Aumann, *Requiem in Dis*;
- L. Maader, *Requiem in Es*, sygn. III-446;
- J.I. Linka, *Requiem* [d-moll];
- J. Gotsche, *Requiem in F*;
- J. Zeidler, *Requiem* [Es-dur].

W kilku przypadkach kompozytorzy połączyli powyższe teksty ze słowami *Kyrie eleison* i w ten sposób powstawało jedno ogniwo tej części utworu.

Introit Requiem aeternam połączony z Kyrie eleison:

- J. Zeidler, *Requiem* [Es-dur];
- A. Volckmer, [*Requiem Es-dur*];
- J. Jarocki, *Requiem par Jarocki* [F-dur];
- L. Maader, *Requiem in Dis*;

- E. Pausch OCist, *Requiem Solenne in F*;
- K. Vogel, *Requiem ex B*;
- K. Vogel, *Requiem ex B*;
- J.B. Schiedermayr, *Requiem Es-dur*.

4.2. *Kyrie eleison*

Następna część mszy była wykorzystana w większości utworów w całości, a w niektórych kompozycjach posiadała spore rozmiary, np. [M. Zwierzchowski], *Requiem ex Dis* (ponad 130 taktów). W innych była łączona z *Introitem* (zob. wyżej), gdzie czasami ograniczała się tylko do jednokrotnego, krótkiego wezwania: *Kyrie eleison – Christe eleison*. Natomiast w niżej wymienionych utworach część *Kyrie* nie występuje.

- J. Haydn, [*Requiem Es-dur*];
- J.B. Schiedermayr, [*Requiem c-moll*];
- J. Engel, *Requiem in Dis*;
- A. Rieder, *Requiem d-moll*;
- L. Maader, *Requiem in Es*;
- J.I. Linka, *Requiem [d-moll]*;
- J. Vitásek, *Requiem in C mol*;
- K. Vogel, *Requiem ex B*.

4.3. Sekwencja *Dies irae*

W opracowania tego członu mszy żałobnej kompozytorzy rzadko używali całego tekstu. Najczęściej posilkowali się zwrotkami 1–4 (*Dies irae – Tuba mirum*) oraz 18–19 (*Lacrimosa – Pie Jesu*). Zdarzały się też kompozycje bez ostatniej (19) zwrotki. Poniżej zostaną przedstawione utwory z wykorzystaniem konkretnych zwrotek sekwencji.

- Anonim, [*Requiem Es-dur*], sygn. III-798, wszystkie zwrotki sekwencji;
- W.A. Mozart, *Requiem in D mol*, wszystkie zwrotki sekwencji;
- Anonim, *Requiem ex [Es]*, sygn. III-799, zwr. 1–5, 19;
- [M. Zwierzchowski], *Requiem ex Dis*, zwr. 1–6, 11–12, 17, 19 (forma wieloczęściowej kantaty);
- W. Raszek, *Requiem Es*, zwr. 1–4, 13–14, 18–19;
- J. Vitásek, *Requiem in Cmol*, zwr. 1–7, 18–19;
- J. Vitásek, *Requiem in Cmol* (druga wersja), zwr. 1–5, 18–19;
- J. Zeidler, *Requiem [Es-dur]*, zwr. 1–2, 18–19;

- A. Volckmer, [*Requiem* Es-dur], zwr. 1–3, 18–19;
- J.B. Schiedermayr, [*Requiem* c-moll], zwr. 1–2, 4, 18–19;
- J.B. Schiedermayr (1779–1840), *Requiem* Es-dur, zwr. 1–7, 18–19;
- K. Vogel (1750–1794), *Requiem ex B*, zwr. 1–5, 18–19;
- F. Gotschalk, *Missa pro Defunctis in B*, zwr. 1, 2, 4, 18–19;
- J. Engel, *Requiem in Dis*, zwr. 1–4 z zakończeniem: *Bone Deus dona eis requiem. Amen*;
- J. Jarocki, *Requiem par Jarocki* [F-dur], zwr. 1–3, 19 (tylko końcowe *Pie Jesu, Domine Dona eis requiem. Amen*);
- J. Kozłowski, *Messe Funèbre* [es-moll], zwr. 1–9, 16–19 (opracowanie zwr. 18–19 [*Lacrimosa*] pochodzą z *Requiem* L. Cherubiniego);
- F. Semrad, *In F Requiem*, zwr. 1–7, 18–19;
- L. Maader, *Requiem in Dis*, sygn. II-153, zwr. 1–3, 13, 19;
- L. Maader, *Requiem in Es*, sygn. III-446, zwr. 1–2, 5–7;
- J.I. Linka, *Requiem* [d-moll], zwr. 1–5, 19;
- A. Rieder, *Requiem* d-moll, zwr. 1–4, 19;
- F.J. Aumann, *Requiem in Dis*, zwr. 1–2, 19;
- E. Pausch OCist, *Requiem Solenne in F*, zwr. 2, 7, 19;
- J.M. Dreyer, [*Requiem* F-dur, *Requiem* B-dur, *Requiem* C-dur], zwr. 1–3, 18–19;
- J. Schlichtig, *Requiem ex A-molli*, zwr. 1, 2, 9 (forma zwrotkowa);
- A. Gulitz, *Requiem ex E*, zwr. 1–3, 18–19;
- F.X. Pokorný, *Requiem ex Dis*, zwr. 1–4, 18–19;
- J. Sonnleithner, *Requiem in Dis*, zwr. 1, 11 (bardzo krótka sekwencja – 25 taktów);
- J. Haydn, [*Requiem* Es-dur], zwr. 1–2;
- L. Kraus, *Requiem in Es*, zwr. 5, 7, 8, 19.

W niektórych mszach żałobnych występują interesujące przypadki potraktowania sekwencji w nietypowej funkcji liturgicznej. Pierwszym jest *Requiem in F* J. Gotscheho, gdzie kompozytor zastosował sekwencję w funkcji graduła. W rękopisie występuje wyraźna inskrypcja: *Gradualle* [!], gdzie zwrotki 3 i 2 są recytatywem CAB, a zwrotkę 7 wykonuje duet CA. Kolejnym przykładem jest *Requiem* [d-moll] J.I. Linki. Tutaj zwrotki 2–5 oraz 19 potraktowano jako śpiew na offertorium. Informuje o tym zapis na karcie Alto: *Offertorium Quantus tremor*.

4.4. Offertorium

Słowa antyfony na ofiarowanie składają się z dwóch części *Domine Jesu Christe* oraz *Hostias*, zakończonych zawołaniem *Quam olim Abrahae*. Istniały również kompilacje innych tekstów. W rękopisie z kompozycją J. Kozłowskiego znajduje się ofertorium pochodzące z *Requiem c-moll* L. Cherubiniego. Poniżej przedstawiono różne warianty zastosowania ofertorium mszy rekwalnej.

4.4.1. Teksty liturgiczne

Domine Jesu Christe z werselem Hostias:

- Anonim, [*Requiem* Es-dur], sygn. 798;
- A. Volckmer (XVIII w.), [*Requiem* Es-dur];
- [M. Zwierzchowski], *Requiem ex Dis* (forma kantaty);
- K. Vogel (1750–1794), *Requiem ex B* (budowa zwarta, podzielona na od-cinki);
- J. Schlichtig, *Requiem ex A-molli*;
- W.A. Mozart, *Requiem in D mol*;
- A. Gulitz, *Requiem ex E*.

Domine Jesu Christe bez Hostias:

- W. Raszek, *Requiem Es*;
- J.B. Schiedermayr, [*Requiem* c-moll];
- J.B. Schiedermayr, *Requiem* Es-dur;
- J. Jarocki, *Requiem par Jarocki* [F-dur];
- L. Maader, *Requiem in Dis*, sygn. II-153;
- A. Rieder, *Requiem* d-moll;
- A. Gulitz, *Requiem ex E*;
- J.M. Dreyer, [*Requiem* F-dur, *Requiem* B-dur, *Requiem* C-dur];
- F. Semrad, *In F Requiem*;
- J. Kozłowski, *Messe Funèbre* [es-moll];
- J. Vitásek, *Requiem in C mol*;
- F. Gotschalk, *Missa pro Defunctis in B* (bez *sed signifer sanctus Michael*)⁶².

⁶² Jochymczyk. 2017. „*Missa pro Defunctis* Filipa Gotschalka w kontekście tradycji gatunku”, 487.

Bez *Quam olim Abrahae po Domine Jesu Christe*:

- L. Maader, *Requiem in Es*, sygn. III-446.

Tylko werset *Hostias* bez zakończenia *Quam olim Abrahae*:

- J. Engel, *Requiem in Dis*.

Bez offertorium:

- Anonim, *Requiem ex [Es]*, sygn. III-799.

4.4.2. Zapożyczenia tekstów pełniących funkcję ofertorium

Ta część mszy żałobnej została potraktowana przez niektórych kompozytorów w sposób swobodny. Wykorzystali oni słowa zaczerpnięte z fragmentów liturgii brewiarzowej za zmarłych (*Officium Defunctorum*), a pochodzące z Biblii (Księga Hioba). Poniżej zostanie zaprezentowanych kilka przykładów ofertorium z incipitami odnoszącymi się do konkretnej części brewiarza⁶³:

J. Sonnleithner, *Requiem in Dis: Miserere mini mei, Saltem vos amici mei* (Hi 19,21), która jest ósmą lekcją matutinum w oficjum za zmarłych (III nokturn z oficjum na środę i sobotę);

F.J. Aumann, *Requiem in Dis: Parce mihi Domine* (Hi 7,16-21), które wykonują B i T solo. Tekst pochodzi z pierwszej lekcji matutinum w oficjum za zmarłych (I nokturn z oficjum na poniedziałek i czwartek);

E. Pausch OCist, *Requiem Solenne in F: Homo natus de muliere* (Hi 14,1-6) śpiewane przez B solo oraz cały zespół (Tutti). Kompozytor zastosował w tym przypadku piątą lekcję matutinum w oficjum za zmarłych (II nokturn z oficjum na wtorek i piątek);

J. Gotsche, *Requiem in F: Peccavi, peccavi quid faciam tibi* (Hi 7,20) wykonują w formie recytatywu głosy solowe CATB, a *Miseremini mei* (Hi 19,21) cały zespół (Tutti). Występuje tutaj kompilacja tekstów z pierwszej lekcji (I nokturn z oficjum na poniedziałek i czwartek) oraz ósmej lekcji matutinum w oficjum za zmarłych (III nokturn z oficjum na środę i sobotę);

⁶³ Por. tekst *Officium Defunctorum*. 1945. W *Liber Usualis*. 1772–1806. Tournai: Desclée & Cie.

F.X. Pokorný, *Requiem ex Dis: Parce mihi Domine nihil enim sunt dies* (Hi 7,16-21) jest pierwszą lekcją matutinum w oficjum za zmarłych (I nokturn z oficjum na poniedziałek i czwartek);

L. Kraus, *Requiem in Es: Responde mihi quantas habeo iniquitates* (Hi 13,22-23), które w formie recytatywu wykonuje C. *Cur faciem tuam abscondis...* (Hi 13,24-26) jest arią C, natomiast kończące *Miseremini mei* (Hi 19,21) wykonuje chór. Jest to kompilacja tekstów pochodzących z czwartej lekcji matutinum w oficjum za zmarłych (II nokturn z oficjum na wtorek i piątek), które wykonuje Canto, a chór – *słowa ósmej lekcji matutinum w oficjum za zmarłych (III nokturn z oficjum na środę i sobotę)*.

Przykład 1. Tekst ofertorium opracowany przez L. Krausa

<i>Responde mihi quantas habeo iniquitates et peccata scelera mea et delicta ostende mihi</i> (Canto – recytatyw)	„Odpowiedz mi ile mam przewin i grzechów? Ujawnij występki i winy” – recytatyw.
<i>Cur faciem tuam abscondis et arbitraris me inimicum tuum. Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam et stipulam siccam persequeris. Scribis enim, scribis contra me amaritudines et consumere vis peccatis adolescentiae meae. (Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam et stipulam siccam persequeris; Job 13,22-26) – aria.</i>	„Czemu chowasz swoje oblicze? Czemu mnie poczytujesz za wroga? Chcesz liść gnany wiatrem płoszyć, prześladować słomę (już wyschłą? Przypisujesz mi czyny gwałtu, wspominasz grzechy młodości. (Chcesz liść gnany wiatrem płoszyć, prześladować słomę (już wyschłą?)” (Hi 13,22-26) – aria.
<i>Miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Dei tetigit me</i> (Job 19,21) – chór.	„Zlitujcie się, przyjaciele, zlitujcie, gdyż Bóg mnie dotknął swą ręką” (Hi 19,21) – chór.

W *Requiem Es* J. Haydna ofertorium rozpoczyna się od słów: *In ictu oculi clauduntur omnia*. Jest to prawdopodobnie parafraza tekstu 1 Kor 15,52-53: „W mgnieniu oka wszystko się zakończy”.

Prawdopodobnie te opracowania mszy żałobnej z dowolnym tekstem na ofertorium mogły służyć nie tyle w dniu pogrzebu, ile raczej w rocznicę śmierci osoby, za którą odprawiano Mszę św. Swoboda doboru tekstu była też znakiem czasu, gdzie subiektywizm kompozytora górował nad wymogami liturgii⁶⁴.

⁶⁴ Stanisław Dąbek. 2009. Msza w muzyce. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gigilewicz. T. 13, 458–459. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

4.5. *Sanctus*

W tej części kompozytorzy stosowali w większości pełny tekst. Aklamacja *Hosanna* nie stanowiła odrębnego ogniwa. Niektóre kompozycje były znacznie rozbudowane, np. [M. Zwierchowski], *Requiem ex Dis* (131 taktów). Ciekawy przypadek stanowi *Missa pro Defunctis in B* F. Gotschalka, gdzie zamiast *Pleni sunt coeli* jest *Pie Jesu Domine*⁶⁵. W kompozycji J. Engela *Requiem in Dis Hosanna* stanowi odrębną część. Inne zjawisko, w którym *Sanctus* i *Benedictus* nie są rozdzielone i tworzą całość, występuje w [*Requiem* Es-dur] A. Volckmera.

4.6. *Benedictus*

Mimo że ta część tworzy całość z *Sanctus*, to według ówczesnej praktyki ten fragment mszy był przeznaczony dla głosu solowego (aria). I w tym przypadku można zauważyć różne możliwości traktowania tekstu przez kompozytorów: kiedy *Hosanna* stanowi końcowy fragment lub gdy jest niezależnym członem.

Hosanna stanowi oddzielną część:

- [M. Zwierchowski], *Requiem ex Dis* (155 taktów);
- J. Engel, *Requiem in Dis*;
- F. Gotschalk, *Requiem in Dis*;
- L. Kraus, *Requiem in Es*; w rps sygn. III-365 pod słowami łacińskimi występuje kontrafaktura z polskim tekstem: „... unizonego, nie wzgardzisz unizonego...”;
- J.I. Linka, *Requiem* [d-moll];
- W.A. Mozart, *Requiem in D mol*;
- J. Haydn, [*Requiem* Es-dur];
- F.X. Pokorný, *Requiem ex Dis*;
- W. Raszek, *Requiem Es*;
- J. Schlichtig, *Requiem ex A-molli* (*Osanna ut Kyrie*).

Benedictus bez Hosanna:

- Anonim, *Requiem ex* [Es], sygn. III-799;

⁶⁵ Jochymczyk. 2017. „*Missa pro Defunctis* Filipa Gotschalka w kontekście tradycji gatunku”, 488.

- J.B. Schiedermayr, [*Requiem* c-moll];
- J.B. Schiedermayr, *Requiem* Es-dur;
- J. Gotsche, *Requiem in F*;
- A. Gulitz, *Requiem ex E*;
- J. Kozłowski, *Messe Funèbre* [es-moll];
- F. Semrad, *In F Requiem*;
- L. Maader, *Requiem in Dis*, sygn. II-153;
- L. Maader, *Requiem in Es*, sygn. III-446;
- A. Rieder, *Requiem* d-moll.

4.7. *Agnus Dei*

Agnus Dei występuje samodzielnie poza kilkoma wyjątkami, kiedy łączy się z *Communio*. Ta kwestia zostanie przedstawiona w następnym punkcie. Na ogół tekst jest wierny oryginałowi. W niektórych przypadkach wezwanie *Agnus Dei* pojawia się tylko raz lub dwa razy i jest zakończone wezwaniem: *dona eis requiem sempiternam*.

4.8. *Communio „Lux aeterna”*

W końcowej części występują różne konfiguracje.

Antyfona *Lux aeterna* opracowana w całości:

- Anonim, [*Requiem* Es-dur], sygn. III-798;
- J. Engel *Requiem in Dis*;
- J. Jarocki, *Requiem par Jarocki* [F-dur];
- L. Maader, *Requiem in Dis*, sygn. II-153;
- W.A. Mozart, *Requiem in D mol*;
- J. Vitásek, *Requiem in C mol* (*Communio „Lux aeterna”* łączy się z *Agnus Dei*);
- K. Vogel (1750–1794), *Requiem ex B* (*Communio „Lux aeterna”* łączy się z *Agnus Dei*).

Antyfona *Lux aeterna* bez wersetu *Requiem aeternam*:

- F.J. Aumann, *Requiem in Dis*;
- J.M. Dreyer, [*Requiem* F-dur, *Requiem* B-dur, *Requiem* C-dur];

- J.B. Schiedermayr, [*Requiem* c-moll] (od *Cum sanctis tuis*);
- J.B. Schiedermayr, *Requiem* Es-dur;
- A. Rieder, *Requiem* d-moll;
- F.J. Aumann, *Requiem in Dis*;
- E. Pausch OCist, *Requiem Solenne in F*;
- J.I. Linka, *Requiem* [d-moll];
- J. Sonnleithner, *Requiem in Dis* (*Communio „Lux aeterna”* łączy się z *Agnus Dei*);
- A. Volckmer, [*Requiem* Es-dur] (*Communio „Lux aeterna”* łączy się po jednym wezwaniu z *Agnus Dei*).

Communio „Lux aeterna” z powtórzeniem introitu Requiem aeternam (da capo):

- Anonim, *Requiem ex* [Es], sygn. III-799;
- F. Gotschalk, *Requiem in Dis*;
- A. Gulitz, *Requiem ex E*;
- L. Kraus, *Requiem in Es*, recytatyw *Lux aeterna*;
- J. Kozłowski, *Messe Funèbre* [es-moll];
- [M. Zwierzchowski], *Requiem ex Dis*;
- F.X. Pokorný, *Requiem ex Dis*;
- W. Raszek, *Requiem Es* (*Agnus Dei* połączone z *Communio „Lux aeterna”* tworzą całość);
- J. Schlichtig, *Requiem ex A-molli* (*Lux aeterna* następuje od razu po wezwaniu *Agnus Dei*, *Cum sanctis tuis* jako oddzielna część, *Requiem ab initio usque ad signum – repetitur Cum Sanctis*);
- F. Semrad (II poł. XVIII w.), *In F Requiem* (*Agnus Dei* połączone z *Communio „Lux aeterna”* tworzą całość, *Requiem da capo*).

Bez Communio „Lux aeterna” tylko z powtórzeniem introitu Requiem aeternam (da capo):

- J. Gotsche, *Requiem in F*;
- L. Maader, *Requiem in Es*, sygn. III-446 (*Agnus ut Requiem da capo*).
- J. Haydn, [*Requiem* Es-dur]; tylko część *Communio* ograniczone do słów *Lux aeterna luceat eis*, które jest połączone z *Agnus Dei*. Po tym następuje *Requiem aeternam (da capo)*.

Bez wchodzenia w szczegółową analizę można zauważyć różnorodność traktowania tekstu oraz posługiwania się nim przez kompozytorów w mszach żałobnych XVIII i XIX w. Duża dowolność pożytkowania i zmienność tekstów dotyczyła *Offertoriów*, gdzie twórcy stosowali nawet inne słowa, choć zaczerpnięte z liturgii brewiarzowej o zmarłych. Dość luźno traktowana była sekwencja, w której pomijano lub przedstawiano zwrotki; najczęściej stosowano pierwsze cztery i dwie ostatnie. Zakończenie *Missa pro defunctis*, czyli *Agnus Dei* oraz *Communio*, są częściami ukształtowanymi od krótkich do bardziej rozbudowanych. Kompozytorzy uzyskują efekt skrócenia przez łączenie ze sobą obydwu elementów w jedno ogniwo. Innym zabiegiem było zastąpienie antyfony na komunię *Introitem „Requiem aeternam”* (skrótconym do pierwszego zdania), który następował po *Agnus Dei*.

5. *Requiem* z polskim tekstem

Można przypuszczać, że na tłumaczenie tekstów *Missa pro defunctis* miał wpływ ówczesny trend stosowania mszy w języku narodowym. Pobożność ludowa wykształciła tego typu msze adresowane do najszerszego kręgu wiernych. Były to parafrazy treści teologicznych zawartych w łacińskim *ordinarium missae* i opracowane w prostej estetyce muzycznej. Składały się z tzw. pieśni mszalnych odpowiadających poszczególnym częściom mszy łacińskiej. Przykładem może być *Deutsche Messe* Franza Schuberta (1797–1828), czy też msze polskie Karola Kurpińskiego (1785–1857), Józefa Elsnera (1769–1854) i Stanisława Moniuszki (1819–1872)⁶⁶. Poniżej zostaną przedstawione teksty w języku polskim, które zastosowano w dwóch dziewiętnastowiecznych mszach żałobnych wykonywanych prawdopodobnie na Jasnej Górze. Tytuły części kompozycji pochodzące z nagłówków zapisanych w rękopisach świadczą o ich zastosowaniu podczas celebrowania *missa pro defunctis*.

Przykład 2. I.K. Chwalibóg, *Msza żałobna na 3 głosy [Requiem f-moll]: Kirie* [!]

„Za swych braci wnosim pienia | Co nas zgonym wyprzedzili. | Skróć im Panie, skróć o Panie ich cierpienia. | Spraw by wiecznie z Tobą żyli. | Wybaw dusze zasmuconą wiecznie, | wieczny pokój, wieczny pokój daj im Panie | Niechaj będą pocieszone [brak tekstu – 2 takty] ich karanie”.

Graduale (tekst jest parafrazą sekwencji *Dies irae*)

⁶⁶ Dąbek. 2009. *Msza w muzyce*, 459.

„Gdy dzień straszny sądu Twego | zetrze ślady świata tego | Dawid z Sybillą
świadkiem tego. | Jako wielki strach to będzie | Gdy Bóg na sąd sam zasiądzie. |
Dobry Jezu, Christe Panie | Daj im wieczne [spoczywanie]”.

Offertorium

„Królu tronu wspaniałego, | Który zbawić, zbawić chcesz każdego | [...] zbaw-
czy Jezu cierpiącego | Sędzio Boże darój [!] przebac, przebacz grzechy im | Wielki
Boże sprawiedliwy | Bądź dla zmarłych, bądź dla zmarłych litościwy”.

Sanctus

„Święty, święty Pan | Święty Pan Bóg zastępów niepojęty | Pełne są niebo i zie-
mi | Pełne są niebo i ziemi”.

Benedictus

„Ten co w imieniu na ten świat przychodzi | wielbi go ziemia i natura cała |
Swoją osobą szczęście światu rodzi | Niech mu będzie chwała, chwała na wieki
wieków | Niech mu będzie chwała na wieki, cześć i chwała”.

Agnus [Dei]

„Baranku Boży, Ty gładzisz grzechy świata, | Daj im wieczny pokój. | Daj im
wieczny pokój. | Baranku Boży, Ty gładzisz grzechy świata, | Daj im wieczny po-
kój”.

[*Communio* (?), na melodię *Kirie*]

„Za swych braci wnosim pienia | Co nas zgony wypredzili. | Ukróć Panie,
ukróć Panie ich cierpienia. | Spraw by wiecznie z Tobą żyli. | Wiecznie z Tobą,
Z Tobą żyli”.

Przykład 3. J. Stefani, *Requiem par Stefani* [c-moll], „Tłumaczenie z łacińskie[-
go] Małskiego Pułkownika”:

[Introit] *Requiem*

„Racz wiekuisty pokój dać im Panie | Niechay im światłość świecić nie prze-
stanie. (*Fine*) | [Psalm:] Boże Syonu twe Imię należy uczcić przez pienia. | Tobie
się w Jerozolimie oddadzą całaPalenia [!] | pokorne moje wysłuchaj wołania | Do
Ciebie wszelkie przyjdzie ciało Panie | (*Da capo al. Fine*)”.

[Sekwencja? *Graduale*? (tekst jest parafrazą sekwencji *Dies irae*)]⁶⁷

1. „Dzień ów, dzień gniewu | Zniszczy byt świata całego | Świadkiem Dawid
z Prorokinią”.
2. „Jaki strach powstanie wszędzie | Kiedy Sędzia wchodzić będzie | | w zło-
ści, które ludzie czynią”.

⁶⁷ Forma zwrotkowa – do melodii ze zwrotkami 1. i 2. podstawiono zwrotki 3. i 4.

3. „Trąba dziwnym głosem ryknie | i groby królestw przeniknie | Zwołując wszystkich do sądu”
4. „Zdumi się śmierć, przyrodzenie, | skoro powstanie stworzenie | zesprawić się z swego nierzędu”.

Offertorium

„Chryste Jezu, Królu chwały | spraw, by dusze wszystkich wiernych wolne od cierpień niezmiernych, | wiecznych ciemności nie znali. | Wyrwij je ze lwa paszczęki. | Od piekielnej uchron męki. | Michał wódz niechże prowadzi, na owej światłości posadzi. | Na którą ma przyrzeczenie: Abraham i jego nasienie, Abraham i jego nasienie”.

Sanctus

„Święty, Święty, Trzykroć Święty, Bóg zastępów niepojęty. Ziemia i Niebios okręgi pełne są Twojej potęgi. | (*Poco Mosso*) Chwała na wysokości niechaj Jemu będzie dana, | który przyszedł w Imię Pana. Chwała na wysokości. | (*Largo*) Święty, Święty, Trzykroć Święty, Bóg zastępów niepojęty. Ziemia i Niebios okręgi pełne są Twojej potęgi”.

Baranku Boży

„Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata, |: daj im spoczynek w nieskończone lata”:| *Da capo* 2 razy.

6. Funkcjonowanie repertuaru

Na kształtowanie się repertuaru wielogłosowych mszy żałobnych wpływ wywarły kontakty pomiędzy ośrodkami polskimi oraz ze Śląskiem i Czechami. Stąd wśród obcych twórców pierwsze miejsce zajmują kompozytorzy czescy i morawscy. Rozpowszechniona też była twórczość kompozytorów niemieckich i austriackich – w tym z kręgu klasyków wiedeńskich.

Charakterystyczną i nadrzędną cechą całego repertuaru jasnogórskiego, w tym mszy rekwalnych, był jego ścisły związek z potrzebami liturgicznymi Kościoła i nabożeństwami zwyczajowymi, odprawianymi na Jasnej Górze. Jednak z drugiej strony następowało zacieranie się poczucia odrębności *stylus ecclesiasticus*⁶⁸.

Czas trwania kompozycji mógł zależeć od ilości wykorzystanego tekstu *missa pro defunctis*, jak i pewnych jego kompilacji. To spostrzeżenie, jak i zastosowanie w niektórych utworach tłumaczeń na język polski, może świadczyć o funkcji

⁶⁸ Jochymczyk. 2017. „*Missa pro Defunctis* Filipa Gotschalka w kontekście tradycji gatunku”, 492.

użytkowej mszy żałobnych. Umarłym ostatnią posługę oddawał proboszcz parafii zmarłego. I choć na Jasnej Górze nie było parafii, to jednak ze względu na ekspozowane miejsce kultu odbywały się tutaj dość liczne pogrzeby, zwłaszcza dobroczyńców zakonu. W wielu z nich brała udział miejscowa kapela. Niech dowodem będzie odnotowanie na zakończenie artykułu kilku wypisów z kroniki zakonnej wskazujących na uczestnictwo zespołu jasnogórskiego podczas uroczystości żałobnych⁶⁹:

- 7–8 stycznia 1754 r. – miał miejsce wspaniały pogrzeb Wojciecha na Kurzówkach Męczińskiego, starosty ostrzeszowskiego, dobroczyńcy zakonu. Przy wprowadzeniu zwłok do kościoła śpiewano *choraliter Miserere*. [...] Potem odśpiewano żałobne nieszpory. Mszy żałobnej kapela *elegantí artificie in variis instrumentis interludebat*;
- 9 lutego 1774 r. – uroczystości pogrzebowe księcia Franciszka Lubomirskiego, starosty olsztyńskiego, pochowanego w grobowcu zakonnym na Jasnej Górze. Uroczystości żałobne trwały trzy dni;
- 19 stycznia 1782 r. – odśpiewano mszę żałobną za duszę Mikołaja Potockiego z towarzyszeniem kapeli;
- 4 kwietnia 1826 r. – nabożeństwo za duszę cara Aleksandra I przy tłumnym udziale bractw, duchowieństwa (60 osób) i osób z administracji miejskich. W czasie mszy „orkiestra miejscowa z dobrymi amatorami egzekwowała stosowne muzykalia i *Requiem* W.A. Mozarta [kopia z lat 1824–1825]; w czasie zaś konduktu chór z przeszło 40 osób złożony wykonał nowo ułożone *Libera*”;
- 13 października 1836 r. – uroczyste przeniesienie i złożenie we wspólnym grobie kości zmarłych paulinów i dobrodziejów zakonu. W czasie mszy żałobnej kapela wykonała m.in. *Requiem* Witaschka (1770–1839).

Bibliografia

- Berny-Negrey Wiesława. 2004. Pokorny, Pokorný, Pockorny, František, Franz Xaver Thomas. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 8: *pe-r*, 142–143. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Bochniarz Magdalena. 2007. *Requiem Mateusza Zwierzchowskiego (ok. 1713–1768). Studium monograficzne*. Lublin: Instytut Muzykologii KUL JP II (komputeropis pracy mgr.)

⁶⁹ Paweł Podejko. 2001. Kapela wokalnie-instrumentalna na Jasnej Górze. W *Studia Claromontana*. T. 19. Red. Janusz Zbudniewek, 114, 412, 415, 416, 421, 422. Warszawa: Wydawnictwo OO. Paulinów.

- Bujas Jolanta. 2018. „Johann Baptist Schiedermayr – życie i twórczość. Przyczynek do monografii”. *Kwartalnik Młodych Muzykologów UJ* 37 (2): 63–99.
- Byczkowska-Sztaba Jolanta. 2013. *Rękopisy i druki muzyczne z XVIII wieku w zbiorach Archiwum Opactwa Cystersów w Krakowie-Mogile: katalog tematyczny*. Warszawa: Biblioteka Narodowa (wydanie w formacie PDF na płycie CD).
- Chodkowski Andrzej. 1979. Aumann Franz Josef. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 1: *ab*, 95. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Dąbek Stanisław. 2009. Msza w muzyce. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gigilewicz. T. 13, 456–459. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Dąbek Stanisław. 2012. Requiem. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gigilewicz. T. 17, 10–13. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Dziębowska Elżbieta. 1993. Haydn, Haiden, Hayden, Franz Joseph. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 4: *hij*, 115–151. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Idaszak Danuta. 1993. *Grodzisk Wielkopolski. Katalog tematyczny muzykaliów*. Kraków: Musica Iagellonica.
- Idaszak Danuta. 2001. Źródła muzyczne Gniezna. Katalog tematyczny. Słownik muzyków. Kraków: Musica Iagellonica.
- Idaszak Danuta. 2004. Katalog tematyczny muzykaliów gostyńskich. W *Muzyka u Księża Filipinów na Świętej Górze w Gostyniu*. Red. Danuta Idaszak, 76–212. Gostyń: Kongregacja O.O. Filipinów na Świętej Górze.
- Janczewska-Sołomko Katarzyna, Roźniatowska Bożenna. 2018. Chwalibóg Izidor Konstanty. W *Muzycy pedagodzy urodzeni do 1871 roku w kulturze polskiej: leksykon*. Red. Katarzyna Janczewska-Sołomko, Bożenna Roźniatowska, 98. Warszawa: Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków.
- Jochymczyk Maciej. 2009. *Pietas & musica. Damian Stachowicz SchP. Życie i twórczość w kontekście epoki*. Kraków: Musica Iagellonica.
- Jochymczyk Maciej. 2016. Repertuar świeckiej kapeli wokalnie-instrumentalnej. W *Monografia zespołu muzycznego oraz katalog muzykaliów klasztoru SS. Benedykynek w Staniątkach*. Red. Marcin Konik, 90–130. Kraków: Musica Iagellonica.
- Jochymczyk Maciej. 2016. Repertuar kapeli oo. Dominikanów w Gidlach w świetle aktualnych badań, ze szczególnym uwzględnieniem źródeł osiemnastowiecznych. W *Życie muzyczne w klasztorach dominikańskich w dawnej Rzeczypospolitej*. Red. Aleksandra Patalas, 76–112. Kraków: Musica Iagellonica.
- Jochymczyk Maciej. 2017. „*Missa pro Defunctis* Filipa Gotschalka w kontekście tradycji gatunku”. *Liturgia Sacra* 23 (2): 483–498.

- Remigiusz Pośpiech. Red. 2013. *Józef Elsner (1769–1854): życie, działalność, epoka*. W *Musica Claromontana*. T. 4. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Leszczyńska-Zajac Dorota. 2012. Zwierzchowski Mateusz. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 12: w–z, 384–385. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Liber usualis*. 1945. Tournai: Desclée & Cie.
- Mądry Alina. 2013. *Barok część 2 1697–1795. Muzyka religijna i jej barokowy „modus operandi”* (Historia Muzyki Polskiej. T. 3). Warszawa: Sutkowski Edition Warsaw.
- Mrowiec Karol. 1986. *Katalog muzykaliów gidelskich. Rękopisy muzyczne kapeli klasztoru gidelskiego przechowywane w Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów w Krakowie*. Kraków: Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów.
- Negrey Maciej. 2004. Raszek Waclaw. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 8: pe–r, 311–312. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Nowak-Romanowicz Alina. 1985. Elsner Józef. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Romuald Łukaszyk, Ludomir Bieńkowski, Feliks Gryglewicz. T. 4, 903–904. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Nowak-Romanowicz Alina. 1987. Elsner Józef Antoni Franciszek. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 3: efg, 19–32. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Patalas Aleksandra. 2005. *Booklet płyty CD Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 23*, 1–9. Acte Préalable 2005, AP 0155.
- Patalas Aleksandra. 2007. *Booklet płyty CD Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 30*, 1–7. Musicon 2007, MCCD 30.
- Piotrowska Maria. 2009. Mozart Wolfgang Amadeus. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gilewicz. T. 13, 394–396. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Podejko Paweł. 1992. *Katalog tematyczny rękopisów i druków muzycznych kapeli wokalnie-instrumentalnej na Jasnej Górze*. W *Studia Claromontana*. T. 12. Red. Janusz Zbudniewek. Kraków: Wydawnictwo OO. Paulinów.
- Podejko Paweł. 2001. Kapela wokalnie-instrumentalna na Jasnej Górze. W *Studia Claromontana*. T. 19. Red. Janusz Zbudniewek, 5–429. Warszawa: Wydawnictwo OO. Paulinów.
- Poniatowska Irena. 2000. Mozart Wolfgang Amadeus. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 6: m, 394–432. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Pośpiech Remigiusz. 2004. *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

- Pośpiech Remigiusz. 2010. Rękopisy i druki dzieł Josepha Haydna w zbiorach Archiwum Klasztoru OO. Paulinów na Jasnej Górze. W *Händel, Haydn i idea uniwersalizmu muzyki*. Red. Ryszard Daniel Goliańek i Piotr Urbański, 109–125. Poznań: Rhythmos.
- Poźniak Grzegorz. 2014. *Muzyka Józefa Elsnera na chór męski. Booklet płyty CD Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claramontana, vol. 56, 2–6*. Musicon 2014, MCCC 56.
- Prokopowicz Maria. 1987. Engel Jan. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część Biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 3: *efg*, 38–39. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Przybyszewska-Jarmińska Barbara. 2007. Stefani Józef Andrzej. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 10: *sm–ś*, 90–91. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Schwemmer Marius. 2000. Pausch P. Eugen OCist. W *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Personenteil*. T. 13: *Pal–Rib*, 209. Kassel: Bärenreiter.
- Smolarek Dariusz. 2006. *Muzykalia klasztoru pijarów w Podolińcu jako źródło staropolskiej religijnej kultury muzycznej pogranicza (XVII – XVIII wiek). Studium historyczno-źródłoznawcze*. Lublin: Instytut Muzykologii KUL (komputeropis pracy dr.).
- Smolarek Dariusz. 2013. Stefani Józef. W *Encyklopedia katolicka*. Red. Edward Gigilewicz. T. 18, 921. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Spóz Andrzej. 1997. Kozłowski Józef. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 5: *kl*, 183–184. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Świerczek Wendelin. 1965. „Katalog rękopiśmiennych zabytków muzycznych biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu”. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne* 10: 223–278.
- Wąsowska Elżbieta. 1993. Jarecki Henryk. W *Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 4: *hij*, 428–431. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Wersin Michael. 2006. *Reclams Führer zur lateinischen Kirchenmusik*. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Woźniak Jolanta. 1984. Cherubini Luigi. W *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*. Red. Elżbieta Dziębowska. T. 2: *cd*, 96–100. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

Netografia

- Bayerische Musiker Lexikon Online (BMLO). 2020. Pausch, Eugen (13.07.2020). <http://www.bml.uni-muenchen.de/p0145/A1#S2.2>.
- Biographia Benedictina (Benedictine Biography). 2019. Kraus, Lambert (5.06.2020). http://www.benediktinerlexikon.de/wiki/Kraus,_Lambert.
- Brandtner Andreas. 2001. Sonnleithner Joseph Ferdinand. W *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. T. 12. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 2001–2005 (15.07.2020). https://www.biographien.ac.at/oebl_12/426.pdf

- Chwalibóg Izidor Konstanty (6.07.2020). [https://polona.pl/search/?filters=creator:%22Chwalib%C3%B3g_Izydor_Konstanty_\(1826—1897\)%22,public:0](https://polona.pl/search/?filters=creator:%22Chwalib%C3%B3g_Izydor_Konstanty_(1826—1897)%22,public:0).
- Drápela Emil. 2015. Skladatel, jenž byl vygumován. Zapomenuté osobnosti: František Xaver Pokorný (1729–1794) (29.10.2015). <https://operaplus.cz/skladatel-jenz-byl-vygumovan>.
- Fastl Christian. 2020. Rieder, Familie. W *Oesterreichisches Musiklexikon online* (28.07.2020). https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_R/Rieder_Familie.xml.
- Gedächtnis des Landes. 2020. Franz Joseph Aumann (07.07.2020). https://gedaechnisdeslandes.at/personen/action/show/controller/Person/?tx_gdl_gdl%5Bperson%5d=996.
- Konik Marcin, Szyngiera Piotr. 2016. Badania repertuaru muzykaliów staniąteckich. Digitalizacja źródeł muzycznych (26.06.2020). <http://staniatki.studiokropka.pl/ncn/items>.
- Kozłowski Józef. 1809. *Missa pro defunctis compose par Joseph Koslovsky* [es-moll] (1798), Lipsk: Breitkopf & Härtel. (3.07.2020). <https://polona.pl/item/missa-pro-defunctis,ODg0NTQ0M-Tc/2/#info:metadata>.
- Kozłowski Józef. 2020. *Missa pro defunctis* [es-moll], zdigitalizowane nagranie utworu na płycie CD Melodiya 10 01744, ADD, 1988 (3.07.2020). <https://web.archive.org/web/20110302081435/http://www.melody.su/work/catalog/classic/1308>.
- Mandyczewski Eusebius. 1892. *Sonnleithner*. W *Allgemeine Deutsche Biographie*. Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. T. 34, 639–641. Wikisource (16.07.2020). <https://de.wikisource.org/wiki/ADB:Sonnleithner>.
- Myšková Zdeňka. 2015. *Hudba u opavských minoritů v 18. století. Magisterská práce*. Brno: Masarykova universita v Brně, Filosofická fakulta, Hudební věda (7.07.2020). https://is.muni.cz/th/aozsl/Hudba_u_opavskych_minoritu_v_18_stoleti.pdf;
- Myšková Zdeňka. 2015. Tabelaryczna lista kompozycji z archiwum minoritytów w Opawie, obecnie przechowywanych w Slezské zemské muzeum, (7.07.2020). https://is.muni.cz/th/aozsl/Sbirka_SZM.pdf.
- Reichert Georg. 2020. Dreyer, Johann Melchior. W *Deutsche Biographie* (11.07.2020). <https://www.deutsche-biographie.de/sfz11872.html>.
- Répertoire International des Sources Musicales. 2020. (11.08.2020). <http://www.rism.info/home.html>; <https://opac.rism.info/index.php?id=4>.
- Sanktuarium Świętogórskie. 2020. Manuskrypty (26.06.2020). <http://www.sanktuarium.gostyn.pl/manuskrypty.html>.
- Stowarzyszenie Miłośników Muzyki Świętogórskiej im. Józefa Zeidlera. 2020. (3.07.2020). www.jozefzeidler.eu.
- Unverricht Hubert. 2006. „Vier neue Requiem-Vertonungen von Cajetan Vogel”. *Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne* 5 (2) : 141–144. Streszczenie: Piotr Dębski, „Unikalne muzykalia w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy na przykładzie Mszy za zmarłych Cajetana Vogla”: 144–146. http://perspectiva.pl/pdf/p9/p2006-2_Hubert_Unverricht.pdf

Publikacje fonograficzne

- Elsner Józef. 2014. *Missa de Requiem c-moll op. 42*. W *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 56*. Musicon 2014, MCCD 56 (nagranie na płycie CD).
- Gotschalk Filip. 2007. *Missa pro Defunctis in B*. W *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 43*. Acte Préalable, AP 0194 (nagranie na płycie CD).
- Kozlovsky Osip. 2020. *Requiem in E-flat minor (1798)*. Nagranie na YouTube (3.07.2020). <https://www.youtube.com/watch?v=Ik8ktuRwIRo&feature=youtu.be>.
- Maader Ludwik. 2005. *Requiem in Dis*. W *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 30*. Musicon, MCCD 30 (nagranie na płycie CD).
- Maader Ludwik. 2007. *Requiem in Es*. W *Jasnogórska Muzyka Dawna. Musica Claromontana, vol. 23*. Acte Préalable, AP 0155 (nagranie na płycie CD).
- Zeidler Józef. 2008. *Requiem [Es-dur]*. W *Musica Sacromontana*. Polskie Radio. Radiowa Agencja Fonograficzna PRCD 1101–1102 (nagranie na płycie CD).
- Zwierzchowski Mateusz. 2020. *Requiem ex Dis*. Nagranie na YouTube (2.07.2020). https://www.youtube.com/watch?v=_hCBkJxwJLg.

DARIUSZ SMOLAREK, prezbiter, dr, wykładowca muzyki kościelnej i emisji głosu w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Pallotynów w Ołtarzewie. Zajmuje się badaniem źródeł muzycznych (XVII–XIX w.) pochodzących zwłaszcza z polskich ośrodków kościelnych oraz publikowaniem źródłowo-krytycznych wydań rekonstruowanych partytur utworów na podstawie zachowanych rękopisów. Jest autorem kilkudziesięciu artykułów naukowych i popularnonaukowych. E-mail: darismol@wp.pl.